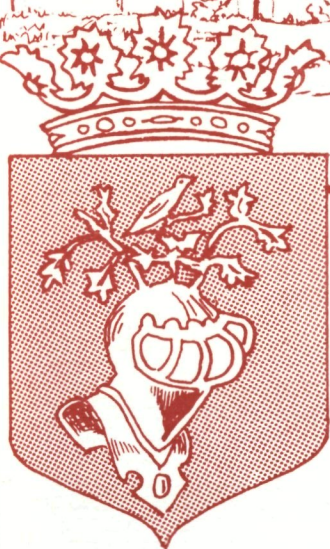

1993 - 2 652

Helmonds Heem

Heemkundekring
Helmond
Peelland

**Uitgave van Heemkundekring
Helmond - Peelland**

Opgericht 24 mei 1948

3-Maandelijks tijdschrift

**Secretariaat en
abonnementen:
R. Boudewijns
Harmoniestraat 44
5702 JG Helmond
Tel. 04920-51 623**

**Redactie:
Jeroen v.d. Heijden
Gabriël van Neerven
Sanne Vonk**

**Redactieadres:
Basstraat 48
5702 SH Helmond
Tel. 04920-51 847**

Druk: Erwin Vane

**Kringlidmaatschap
incl. abonnement:
f 30,- per jaar.
Abonnement zonder
lidmaatschap:
f 25,- per jaar.**

**Penningmeester:
M. Wijnhof
Van Deutekomplein 80
5706 TJ Helmond
Postgiro 26 410 99**

HELMONDS HEEM

1993 nummer 2

negentiende jaargang

INHOUD:

Redactioneel	117
Jacobs zoekt Jacobs	
P. Jacobs	119
Kwartierstaten van Helmonders: de familie Melters	
A. Bodemeijer	123
Een strijd om het recht van de botermarkten	
T. Korporaal	139
Herinneringen aan Cato Jansen en Helmond	
A. Bodemeijer	149
Frans Joseph van Thiel overleden	151
Zuid Koninginnewal 44 tot 48	
werkgroep HKK Beistervelds Broek	
& redactie Helmonds Heem	157
Aanvullingen op Begemann	175
Dat gaat naar Den Bosch toe.. (grote excursie)	177

DE REDACTIE is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen. Het redactieadres staat daarom open voor alle reacties. Ook kopij is daar van harte welkom. De redactie behoudt zich wel het recht voor stukken in te korten of aan te passen. Kopij bij voorkeur typen of aanleveren op floppydisk in WP -, FW - of Ascii-formaat. Gebruik daarbij s.v.p. zo min mogelijk opmaakcode's en géén WP-voet- of eindnoten. ADVERTENTIE TARIEVEN: f75,- voor een hele pagina, f50,- voor een halve pagina. Bij langdurige plaatsing reductie mogelijk. Inlichtingen en opgave bij de redactie, telefoon 51 847.

ALLE AFBEELDINGEN zijn -met vriendelijke toestemming- afkomstig van het Gemeente-archief Helmond, tenzij anders vermeld.

Helmonds verleden mag zich kennelijk in een groeiende belangstelling verheugen. De HKK Beistervelds Broek heeft een nieuw boek afgeleverd, dit keer met Helmondse spreekwoorden en gezegdes. De werkgroep Industrieel Erfgoed is met een (dunne) eerste aflevering van haar periodiek gekomen en ons eigen Begemann-nummer was in een mum van tijd uitverkocht. In de boekhandels bestaat volop vraag naar boeken, tijdschriften en kaarten over Helmond en Helmonds verleden.

Ook op andere gebieden gebeurt het een en ander: Alex den Ouden heeft in opdracht van de gemeente nog net de gebouwen van Begemann weten te inventariseren, de archeologische werkgroep van de vereniging Helmont laat weer wat meer van zich horen en stadarcheoloog Nico Arts zal binnenkort met een overzicht van Helmondse opgravingen komen.

De keerzijde van al die activiteiten is het risico van versnippering. Als iedereen zijn en haar eigen specialisaties volgt, blijkt gezamenlijk projecten aanpakken, bijeenkomsten organiseren of standpunten innemen niet gemakkelijk. Terwijl het met Helmonds cultuurhistorie helaas per nummer meer triest gesteld is. Van toenemende belangstelling daarvoor is bij Helmonds stadsbestuurders helaas niets te merken.

De gevolgen daarvan zijn weer volop zichtbaar: de gemeenteraad heeft zonder enige vorm van (culturele) inbreng de plannen voor Doorneind goedgekeurd. Een nieuwbouwcomplex dat zo nodig de bebouwing aan de oostkant van de Zuid-Koninginnewal moet vervangen. Ook aan de Mierloseweg dreigen karakteristieke panden te verdwijnen.

Het college van burgemeester en wethouders heeft al laten weten fabrieksgebouwen als Begemann, Vlisco, Edah en Nedschroef niet als monument te willen zien. Aan de Mierloseweg, de Molenstraat en de Koninginnewal wordt ook niet gestopt voor villa's, boerderijen of winkelpanden.

Waarmee niet gezegd is dat een stad niet mag veranderen. Leven is veranderen. Maar zo sterk veranderen dat iemand die tien jaar uit Helmond weg is de stad niet meer herkent, is je basis vernietigen.

De monumentenwet bestaat om letterlijk unieke zaken te beschermen. Maar als iets geen monument in de zin der wet is, wil dat nog niet zeggen dat het daarmee overbodig is of het bewaren niet waard. In tegendeel: van gevelwanden waarin historie en geborgenheid te vinden zijn, gaat vaak meer aantrekkingskracht uit, dan van een enkel geïsoleerd monument. Waarvan in onze stad ook al genoeg voorbeelden verdwenen zijn.

Dat steekt eens te meer als we constateren dat keer op keer waardevolle panden moeten verdwijnen. Parkeerplaatsen en fantasieloze nieuwbouw zonder kwaliteit of uitstraling komen daarvoor in de plaats. Het is op deze pagina als eens eerder gezegd: de verantwoordelijke bestuurders hebben merkwaardige ideeën over wat een stad bewoonbaar, gezellig en bijzonder maakt. Terwijl ze die wel krampachtig proberen te verkopen.

De redactie

JACOBS ZOEKT JACOBS.

Door P. Jacobs

U zult zich afvragen hoe ik ertoe gekomen ben om te zoeken naar een zo veel voorkomende naam als Jacobs, want volgens de bijbel had vader Jacob in 1500 voor Christus twaalf zonen en een dochter. Sindsdien zijn vele Jacobszonen gevolgd.

Toen ik in 1953 bij de gemeente Helmond in het kasteel kwam werken, was na een half uur al de eerste vraag: "Ben jij familie van Vic. Jacobs, de groenteboer?" Mijn vrouw dacht korte tijd later in het gezicht van een zekere Jacobs, baas in de ververij bij de Vlisco, een broer van mijn vader te hebben ontdekt.

Geïntrigeerd door de vragen hierboven en soms ook geïrriteerd door steeds dezelfde vragen, werd ik toch geïnteresseerd in mijn afkomst en in al of niet vermeende neven en nichten en al wat daar achter zou kunnen zitten. Dus daalde ik, met de middagboterham in de hand, enkele keren de ongelukkige stenen trapjes af naar het keldertje onder de rechtersoren van het kasteel, waar in wat stalen en houten rekken een aantal boeken stond of soms in een hoek lag opgestapeld.

Toen kon ik nog ongestoord, helemaal alleen in alle originele akten bladeren, daarbij alleen geholpen door de eerder gevolgde cursus bevolkingsboekhouden van Laurillard.

En ik vond de geboorteakte van mijn vader - hij was van 1900 - en die van mijn opa, Paul Jacobs, geboren in 1867 en van Egidius Jacobs van 1834. Tot slot de overlijdensakte van Martinus Jacobs, die in 1805 in Venray was geboren.

In het Frans

En toen begreep ik dat, wat mijn opa altijd in het Frans zei, hij van zijn opa uit de tijd van Napoleon had over gekregen. En terwijl in mijn ogen de tijd van Napoleon vanuit de geschiedenisboekjes van school erg lang geleden was, kwam deze nu ineens erg dicht bij.

Toen ik me daarna realiseerde, dat ongeveer tegelijk met mijn opa ook de voetbalsport in Nederland kwam en ruim tien jaar later de fiets een algemeen vervoermiddel werd -dank zij de uitvinding van de rubber-

band- kwam alles een beetje in perspectief te staan. Daardoor was ook mijn belangstelling gewekt om verder te gaan zoeken.

Helaas.... een steeds drukker wordende werkkring en dito verenigingsleven brachten mij er toe het onderzoek naar het volgende jaar, naar weer volgende jaren en tenslotte tot na mijn VUT-tijd uit te stellen.

Zo een zes jaar geleden heb ik dat onderzoek weer opgevat met de gedachte, daar iedere week een paar dagen aan te werken.

Maar ook na je dagelijks werk blijkt dat telkens wat anders van je gevraagd wordt, zodat ik nu gemiddeld slechts een paar dagen per maand met mijn voorouders bezig ben. En eigenlijk is dat te weinig!

Uitgaande van de gegevens, gevonden rond 1954, en mede dankzij de publikaties en lezingen van de Heemkundekring, heb ik eerst de stamreeks in de rechte mannelijke lijn verder uitgezocht. Die zit in Venray tot ik rond 1665 vastliep op Michael Jacobs, getrouwd met Christina Creemers (alias Pelsers), waarvan ik geen geboorteplaats of -datum kan terug vinden, ondanks naspeuringen in Venray en in het rijksarchief in Maastricht. Overigens wordt Jacobs ook geschreven als Jakops, Jakobs of Jacops en ook Creemers en Pelsers worden op andere manieren geschreven.

Meer dan alleen namen

Dat stamboom-onderzoek meer is dan alleen wat namen van voorouders, blijkt uit het feit dat de naam Creemers misschien duidt op een venter of marskramer ('krimmer') en Pelsers op pelzen (konijnenveltjes). Het toeval wil dat een aangetrouwde neef nu directeur is van een nertsenfokkerij. Dat is toch ongeveer hetzelfde beroep!

En uit de nu gevonden familierelaties is te verklaren dat mijn oom na de lagere school bij een timmerman ging werken. Of waarom altijd een bepaalde aannemer klusjes bij ons thuis kwam opknappen.

Nadat ik vastliep in de stamreeks ben ik gaan zoeken naar alle echte en aangetrouwde ooms en tantes vanaf ca. 1665 en alle nakomelingen daar weer van; de zogenaamde genealogie of stamboom in parenteel. Het toeval wilde dat een zekere Janssen, geboren in Amsterdam, in Venray aan het zoeken was naar een zijtak van de familie Jacobs, om-

dat zijn moeder Jacobs heet. Daarmee werd zijn stamboom en die van mij wederzijds met een groot aantal namen uitgebreid.

Intussen zoek ik ook naar alle afstammelingen, die nog in leven zijn. De jongste nakomeling in mijn bestand opgenomen, is twee maanden oud.

Uitgangspunt daarbij zijn de gegevens in de oude boeken van het bevolkingsregister (in de meeste gemeenten op microfilm) en van daaruit gewoon bellen naar vermeende familieleden.

En bijna altijd zijn zij zeer geïnteresseerd in de gegevens die ik al heb - en aan hen afgeef - en krijg ik alle medewerking en inzage in trouwboekjes, bidprentjes e.d. of ze bellen spontaan andere familieleden voor mij op om gegevens te vragen.

In de computer

Alle namen worden meteen in de computer ingevoerd. In het programma GensData D90 zijn thans 560 personen zijn vermeld met 126 verschillende namen (Jacobs komt 217 maal voor).

Deze personen wonen in zeventig verschillende plaatsen en drie werelddelen. Overigens kunnen via dit programma op de computer ook mooie grafieken en stambomen worden getekend.

Ik heb -ook bij navraag- maar weinig mensen ontmoet, die ook naar de Jacobsen op zoek zijn.

Ik noteer niet -wat sommigen wel doen- alle gegevens van mensen met de naam Jacobs, die je ziet in overlijdensadvertenties e.d.. Dat zou een te grote en waarschijnlijk overbodige ballast vormen.

Of zouden wij toch allemaal afstammen van Ruben, Simeon, Levi, Assakar, Zabulon, Dan, Neftali, Juda, Gad, Asser, Josef, Benjamin, de zonen van Jacob, gehuwd met Lea en Rachael uit de bijbel. (De dochter heette Dina.) Jacob kocht het eerstgeboorterecht van zijn tweelingbroer Esau en met de zegen van zijn vader Isaak, geholpen door zijn moeder Rebecca, vestigde hij een groot rijk.

Zou ik nog zover terug moeten (kunnen) zoeken?

►Op de Zuid-Koninginnewal, die eind negentiende eeuw nog 'Achter de Ameide' heette, woonden ondermeer de gezinnen Melters-Sanders en Sanders-van Neerven.

KWARTIERSTATEN VAN HELMONDERS: DE FAMILIE MELTERS

Door A. Bodemeijer

Na mijn vorig stukje over, en kwartierstaat van, de Helmondse familie Coolen, stond ik voor de vraag wat nu te doen. De kwartierstaat Coolen verder opvoeren naar oudere generaties of met een volgende familie beginnen. Ik heb voor het tweede gekozen. De reden: Helmonds Heem is geen genealogisch blad. De meeste lezers hebben hun kwartierstaat niet uitgezocht. De familienaam in mijn artikelen moet vertrouwd in de oren klinken en met weinig of geen moeite moet een eventuele verwantschap vastgesteld kunnen worden. Zo van: "Zeg Miet, de moeder van ons oma, heette die ook geen...", enz. enz.

Ik moet dan wel zien een paar verschillende kwartierstaten klaar te maken. De eerste twee of drie generaties doen er eigenlijk ook niet toe. Want als daarin al een overeenkomst zit, is de lezer resp. broer of zus, of neef of nicht van de probant. En die relatie kent men wel. Maar het familieverband met achterneven en -nichten wordt al moeilijker en daartoe kan, naar ik hoop, een kwartierstaat uitkomst bieden.

Dit keer heb ik gekozen voor **Melters**. De naam is een patroniem, dat wil zeggen een familienaam afgeleid van een voornaam. In dit geval Melchior. De naamgever van het geslacht moet dus die voornaam hebben gedragen, want in de wandel werden kinderen met de naam Melchior niet bij hun 'zondagse' naam genoemd maar was de roepnaam Melter. Kreeg hij een zoon die Arnoldus werd gedoopt, dan werd het Arnoldus Melters zoon of eenvoudigweg Melters.

Bij het opstellen van een kwartierstaat treft de onderzoeker of onderzoekster vaak iets leuks of onverwachts aan. Was dat bij de familie Coolen een remplaçant, bij Melters vond ik dat de afgebeelde aardappeleters van Van Gogh 'in de permetatie' (in de familie) zaten. Tevens vond ik dat moeders tak, de Sijmens, in Stiphout en omgeving een zo vastgeroeste bijnaam had, dat in de negentiende eeuw twee keer een gerechtelijke uitspraak nodig was om Sijmens die ook Joosten genoemd werd, zijn eigen naam Sijmens terug te geven.

De kwartierstaat ziet er als volgt uit (de aanvullingen zijn verzorgd door de redactie van Helmonds Heem):

Kwartierstaat MELTERS

-I-

- 1 JOHANNES FRANCISCUS MELTERS, geboren Stiphout 11 augustus 1933, badmeester, huwt Helmond 26 juni 1962
WILHELMINA ARNOLDA MARIA KERSTENS.

-II-

(ouders)

- 2 JOHANNES PETRUS FRANCISCUS MELTERS, geboren in Helmond op 13 jan. 1907, bakker, overleden Helmond 17 juni 1981, huwt te Stiphout op 12 mei 1931.
Johannes Petrus Melters is de helft van een tweeling. Zijn tweelingzus heet Gertruda Johannes Maria. Op 21 december 1921 vertrekt Joh. Petr. naar Eindhoven om op 20 juli 1922 als vijftienjarige terug te keren. Inmiddels is hij bakker. Op 21 december 1923 vertrekt hij naar Schijndel en komt daarvandaan terug naar Helmond op 20 november 1924. Kort na zijn huwelijk verhuist Johannes op 21 mei 1931 naar Stiphout.
3. ANNA MARIA SIJMENS, geboren Stiphout 30 juli 1908.
Het gezin Melters-Sijmens is op 29 april 1935 in Helmond komen wonen. Hun eerste adres was Wolfstraat 41, later hebben ze een woning betrokken aan de Vossenstraat 8. Zij worden in de Zuid Willemsvaart van 3 mei 1935 genoemd bij de ingekomen personen. Het gezin bestaat dan uit vader, moeder en zoon Johannes Franciscus (nr. 1). Op 31 juli van datzelfde jaar wordt een dochter geboren: Francisca Christina Johanna. Vader J. P. F. werkt later bij bakkerij 'de Toekomst' in de Zuiderstraat. Die is eigendom van zijn familie, de gebroeders Sanders.

-III-
(grootouders)

4. JOHANNES JOSEPHUS MELTERS, geboren Helmond 29 december 1878, bakker. Overleden te Helmond 18 juli 1961, huwt in Woensel op 27 april 1903.
27 mei 1899 gaat Johannes Josephus naar Tilburg. Al op 3 juli is hij weer terug en wordt op het adres van zijn ouders ingeschreven. Op 8 Juli 1899 gaat hij in dienst bij de familie Sanders-van der Vorst, zijn oom. In het bevolkingsregister staat vreemd genoeg onder het kopje familiebetrekking 'N.V.' oftewel niet ver

want. Oom Johannes Franciscus Sanders is van beroep eveneens bakker en drijft een winkel. Zijn achtereenvolgende adressen zijn Wolfstraatje, Molenstraat, Hemelrijk en Zuiderstraat.

Blijkbaar beviel het bakkersvak Johannes Melters niet. Hij trekt van 5 oktober tot 21 december 1900 weer bij zijn ouders in het Wolfstraatje in en gaat als smid werken bij Begemann. Zijn dochter herinnert zich nog dat haar vader vertelde hoe hij als 'loopjongen' bij Begemann er 's middags op uit gestuurd werd om een flesje jenever voor de 'ouderen' te gaan halen. Dat smid voor hem niet het ware vak bleek te zijn, valt af te leiden uit de korte periode die hij bij Begemann heeft gewerkt.

In 1901 treedt hij weer in dienst bij zijn oom als bakker.

Gedenkt in uw gebeden en bij de H. Mis

Johannes Josephus Melters

echtgenoot van

Christina Huberta Johanna van Litsenburg

Hij werd geboren te Helmond 29 december 1878 en overleed te Helmond 18 juli 1961. Hij werd begraven te Helmond 21 juli 1961.

Na een kortstondige ziekte overleed hij, voorzien van de H. Sacramenten der zieken en ontving het loon voor een welbesteed leven in de dienst van God en zijn gezin, door over te gaan naar het eeuwig geluk. U weet, dat de dood maar een kortstondige scheiding is, u weet, dat wij elkaar terug zullen zien bij God. Daarom, dierbare echtgenote, tracht dit offer te aanvaarden en leef de jaren, die God u nog laat, gelukkig en in dankbaarheid voor de lange tijd, die wij toch hier op aarde samen mochten zijn.

Dierbare kinderen, zorgt goed voor moeder, ik zal er u vanuit de hemel een dankbare voorpraak voor zijn bij God.

Lieve echtgenote en kinderen, nog dank voor alles wat u voor mij deed. Zoals ik u geleerd heb uw kracht te zoeken in de H. Sacramenten van Biecht en Communie, zo leert dat ook weer aan uw kinderen. Vaartwel en tot weerziens bij God in de hemel.

Dat hij ruste in vrede.

- 5 CHRISTINA HUBERTA JOHANNA LITSENBURG, werd geboren in Woensel op 26 april 1878 en overlijdt op 16 juni 1969 te Helmond.

Christina Huberta Johanna Litsenburg verhuist een maand na haar huwelijk (22 mei 1903) naar Helmond. Op 2 juni van datzelfde jaar betrekken ze een woning aan de Molenstraat E 13. Het gezin Melters-Litsenburg heeft (net als de oom) achtereenvolgens gewoond aan de Molenstraat, Hemelrijksestraat en Wolfstraat.

- 6 FRANCIS SIJMENS, geboren in Stiphout 7 augustus 1864, fabrieksarbeider-roodverver, overleden Stiphout 30 september 1941. Huwt te Stiphout op 24 oktober 1898.

- 7 FRANCISCA VAN HOOFF, geboren in Stiphout 28 maart 1864, overleden te Stiphout op 27 maart 1930.

-IV-
(overgrootouders)

8. ARNOLDUS JOHANNES MATHIJS MELTERS, geboren in Helmond op 19 febr. 1849, fabrieksarbeider. Overlijdensdatum onbekend, huwt in Helmond op 31 oktober 1877.
9. JOHANNA MARIA SANDERS, geboren in Helmond op 25 februari 1855, overleden aldaar op 9 januari 1903. Joanna Maria Sanders is een dochter uit het tweede huwelijk van vader Sanders. De familie Sanders-van Neerven woonde in een woonhuis Achter de Ameide 84. Arnoldus Johannes Mathijs is geboren op 19 februari 1849 te Helmond. Zijn beroep is wever. Na hun huwelijk in 1877 zijn zij gaan wonen aan het Binderseind 93. Daar zijn hun kinderen Johannes Josephus in 1878 en Anna Maria in 1880 gebo-

ren. Het beroep van Arnoldus is wever. Op 19 september 1882 betrekken ze een woonhuis Achter de Ameide C 11k. In deze straat (zelfde huis?) woont ook de familie Sanders-van Neerven, de ouders van Johanna Maria.¹

Daarvoor woonden ze op het Binderseind C 93k. Juni 1883 verhuizen ze naar de Molenstraat C 453 en vervolgens naar Molenstraat G 28, Waardstraat K 72 en Wolfstraatje G 87. In November 1889 wordt Arnoldus wegens doodslag veroordeeld tot vier jaar gevangenisstraf. Een verslag van het voorval staat in Het Nieuws van de Week van 16 oktober. Een zekere P.L. overlijdt zondagavond, na een caféruzie eerder op de dag, aan een schedelbreuk:

PLAATSELIJKE BERICHTEN.

Helmond. Ll. Zondagnamiddag had alhier een zeer betreurenswaardig voorval plaats, waarvan de toedracht nagenoeg de volgende is:

Een zekere landbouwer v. d. B. met nog een paar andere personen hadden in de herberg van de wed. Meulendijks in het Geremt een paar partijen gebeugeld en begaven zich van daar naar eene andere herberg. Ongeveer op de hoogte van den wachtpost aan den overweg ontmoetten zij P. L., met wien v. d. B. woorden kreeg en eerstgenoemde een slag in 't gezicht ontving. Evenwel had deze twist niet veel te beduiden, daar v. d. B. terstond voorstelde om in eene naastbijzijnde herberg het voorgevallene met een glas bier af te drinken. Eenigen tijd daarna kwam een zekere M. in het gezelschap, die met P. L. in een woordentwist geraakte, tengevolge waarvan zij handgemeen werden en P. L. op den grond geworpen en vervolgens met het hoofd een paar malen op de steenen werd geslagen, zoodat hij bewusteloos bleef liggen, waarna M., die waarschijnlijk niet dacht dat de verwonding zoo ernstig was, zijn weg vervolgde. Door eenige personen, die zich in de onmiddellijke nabijheid bevonden, opmerkzaam gemaakt dat P. L. moest worden geholpen, ging M. weer terug en probeerde een paar malen hem op te richten, doch zonder gevolg, waarna hij stadwaarts ging.

Door spoedig aangebrachte hulp werd de ongelukkige in het nabijzijnde huis van v. Tilburg gebracht en terstond geneeskundige hulp ingeroepen. Deze mocht helaas niet baten, daar P. L. nog denzelfden avond, omstreeks half acht, den laatsten adem uitblies, zonder dat spraak, noch bewustzijn waren teruggekeerd. Zooals meestal bij dergelijke gevallen plaats heeft, moet deze misdaad weer een gevolg zijn van den drank, daar de verdachte gebuwd en vader van 4 kinderen is, wiens zeer nette familie, evenals die van den overledene, door deze treurige gebeurtenis in den diepsten rouw gedompeld is.

Maandagavond had de lijkschouwing plaats door het gerecht en een doctor uit Roermond, benevens doctor Dentz alhier en bleek uit dit onderzoek, dat de ongelukkige aan de gevolgen eener schelbreuk is overleden.

Toen de verdachte bij het lijk werd gebracht was hij hevig ontroerd en ook van af zijne inhechtenisneming heeft hij steeds het diepste berouw over zijne onbezonnen daad getoond. 13 verschillende getuigen zijn voor deze zaak opgeschreven, ten einde voor de rechtbank te Roermond gehoord te worden.

Gisteren morgen is M. naar Roermond getransporteerd.

Hedenmorgen werd het stoffelijk overschot van P. L. ter aarde besteld. Onder een toevloed van deelnemenden in de droefheid der naastbestaanden, schreedt de treurige stoet grafwaarts.

'M.' (A.J.M. Melters) wordt in Roermond in voorlopige hechtenis genomen. Enige tijd later bericht de Zuid Willemsvaart hoe de rechtzaak afloopt: "De rechtbank te Roermond heeft A.M. uit Helmond beschuldigd van zware mishandeling met doodelijk gevolg gepleegd op P.L. aldaar." De eis is vier jaren, en hij wordt veroordeeld tot drie jaar. En zo vertrekt Arnoldus op 8 januari 1890 naar de gevangenis te Breda om op 19 mei 1892 terug te keren.

Arnoldus trekt op 13 oktober 1909 (hij is dan zes jaar weduwnaar) in bij het gezin Melters-Litsenburg. Per 1 januari 1913 gaat hij wonen bij zijn schoonzoon Duijmelinck, getrouwd met

Anna Maria Arnolda Melters. Van april 1915 tot augustus 1921 woont Arnold in bij schoonzoon Verspaget, gehuwd met Theodora Maria en wonend aan de Oliemolen 60, later Hoog-eindschestraat 8. Van 1921 tot 1925 is vader weer terug bij het gezin Duijmelinck-Melters. In 1925 vertrekt hij naar Mierlo.

Beroepsvermeldingen: 1860-1880 fabriekwerker, 1880-1937 wever.

- 10 MATHIJS LITSENBURG, geboren Woensel 30 maart 1849, herbergier, overleden Woensel 27 september 1898, huwt te Woensel op 29 mei 1876.
- 11 GEERTRUDE VALKS, geboren Nuenen 2 september 1847, overleden in Woensel op 20 augustus 1888.
- 12 BARTHEL SIJMENS, geboren in Stiphout op 24 oktober 1822, landbouwer. Overleden aldaar op 3 oktober 1902 na een huwelijk te Stiphout op 20 februari 1860.
- 13 GOVERDINA VAN DE KEMENADE, geboren Stiphout 21 december 1831, overleden Stiphout 18 november 1911.
- 14 HENDRIKUS VAN HOOFF, geboren Stiphout 13 februari 1831, landbouwer, overleden aldaar op 8 april 1899, huwt in Stiphout 1 mei 1862.
- 15 JOHANNA MARIA VERBERNE, geboren Stiphout 8 september 1834, overleden te Stiphout op 15 juni 1895.

-V-

(betovergrootouders)

- 16 JOHANNES MELTERS, geboren Vlierden 24 maart 1814, wever, overleden Helmond 30 april 1877, huwt Helmond 25 februari 1848.
Hij woonde in 1849 op het Binderseind.
- 17 JOHANNA MARIA BROUWERS, geboren Helmond 16 oktober 1825, overleden Helmond 2 mei 1897.
- 18 JOHANNES SANDERS, geboren Helmond 15 februari 1821, wever, overleden in Helmond 12 juli 1879, huwt in Helmond op 10 november 1852.
Johannes had als bijnaam de Sterke. Hij was getrouwd met Anna Maria Kets en woonde met haar in wijk D Achter de Ameide. Op 8 maart 1851 wordt hun zoon Hubertus Michiel geboren. Anna Maria Kets overlijdt op 21 april 1852. Vader Sanders hertrouwt met Dorothea Maria van Neerven, afkom-

stig uit Mierlo. Uit dit huwelijk wordt onder meer Johanna Maria (nr. 9) geboren. Het gezin Sanders-van Neerven wordt op 15 april 1875 ingeschreven in een woonhuis Achter de Ameide D 84.

- 19 DOROTHEA MARIA VAN NEERVEN, geboren te Liessel op 29 augustus 1827, overleden in Helmond op 16 mei 1905.
- 20 (JAN) FRANCIS LITSENBURG, doop Woensel 17 september 1810, hoedenmaker, overleden Woensel 2 maart 1888, huwt te Heeze op 26 februari 1848.
- 21 MARIA BOL (Bolle, Bollen enz.), geboren Heeze 30 juni 1817, overleden Woensel 28 maart 1887.
- 22 BARTEL VALKS, geboren Nuenen 10 november 1817, arbeider, overleden Nuenen 19 juni 1888, huwt in Nuenen op 1 oktober 1846.
- 23 GOORTINA (CHRISTINA) DE GROOT, geboren Nuenen 3 september 1814, overleden Nuenen 14 januari 1892.
- 24 MARINUS SIJMENS, gedoopt in Tongelre op 29 augustus 1791, landbouwer, overleden te Stiphout op 11 juli 1874, huwt aldaar op 19 juli 1818.
- 25 JOHANNA MARIA VERMULST, gedoopt in Stiphout op 14 maart 1792, overleden aldaar op 24 september 1863.
- 26 WILLEM VAN DE KEMENADE, doop Mierlo 29 augustus 1785, timmerman, overleden Stiphout 3 november 1867, huwt Stiphout 4 februari 1816.
- 27 HENDRINA VAN DIJK, doop Stiphout 30 december 1791, overleden Stiphout 20 september 1846.
- 28 ARNOLDUS VAN HOOFF, gedoopt in Stiphout op 4 oktober 1800, bouwman. Overleden aldaar op 1 oktober 1873. Huwt eveneens in Stiphout op 27 mei 1827.
- 29 FRANCINA GIJSBERS, doop Aarle-Rixtel 6 augustus 1800, overleden Stiphout 19 oktober 1863.
- 30 JOOST VERBERNE, doop Stiphout 6 maart 1791, landbouwer, overleden 23 oktober 1874, huwt in Stiphout 17 januari 1819.
- 31 PETRONELLA KUYPERS, doop Helmond 3 juni 1794, overleden Stiphout 26 september 1870.

-VI-
(oudouders)

- 32 ARNOLDUS MELTERS, doop Helmond 24 augustus 1762,
wever, overleden Helmond 27 september 1833, huwt voor
schepen van Vlierden op 4 oktober 1789.
- 33 PETRONELLA MEULENDIJKS, doop Vlierden ?, overle-
den Helmond 8 augustus 1845.
- 34 HENDRICUS BROUWERS, doop Lieshout 16 augustus
1788, arbeider-bouwman, overleden Lieshout 25 maart 1846,
huwt te Aarle-Rixtel op 16 november 1815.
- 35 CATHARINA VAN DER LAAK, doop Aarle-Rixtel 22 mei
1794, overleden Helmond 20 september 1826.
- 36 MICHIËL SANDERS, gedoopt in Helmond 27 augustus 1790,
wever, overleden aldaar op 2 oktober 1838, huwt in Helmond
op 25 november 1813.
Hij vertrok met zijn ouders in 1808 naar St. Niklaas in België.
Als enige uit het gezin kwam hij terug naar Helmond om daar
te trouwen met:
- 37 FRANCYN VAN DE VEN, doop Mierlo 31 december 1792,
overleden te Helmond op 15 november 1833.
- 38 JOHANNES VAN NEERVEN, doop Vlierden 17 december
1778, landbouwer. Overlijdensdatum onbekend. Huwt te
Deurne op 6 februari 1825.
- 39 JOANNA MARIA HEESTERBEEK, gedoopt in Someren op
25 december 1795, landbouwer. Overlijden onbekend.
- 40 MATTHIJS VAN LITSENBURG, doop Eindhoven 18 juni
1761, overleden Woensel 10 juni 1837, huwt
- 41 HENRICA BENIERS, data onbekend.
- 42 HENDRIKUS BOLL (Bolle, Bollen enz.), doop Heeze, 13
maart 1777, landbouwer, overleden Heeze 26 juli 1847, trouwt
in Heeze op 26 juni 1808.
- 43 ANTONET THIJS, doop Heeze, 30 januari 1786, landbouwer,
overleden in Heeze, 2 september 1820.
- 44 GERRIT VALKS, doop Nuenen 29 oktober 1776, landbou-
wer, overleden Nuenen 4 oktober 1831, huwt in Nuenen op 26
september 1813.
- 45 JOHANNA VAN DEN BOGAARD, gedoopt in Beek en
Donk op 20 oktober 1781, overlijden onbekend.

- 46 GIJSBERTUS DE GROOT, doop Nuenen 24 maart 1782, landbouwer, overleden Nuenen 6 januari 1837, huwt te Nuenen op 14 februari 1813.
- 47 GOORDINA VAN DER AA, gedoopt in Mierlo op 24 december 1781, dienstmeid. Overleden te Nuenen in december 1820.

Vier jaar na de geboorte van Goortina de Groot (nummer 23) krijgt dit echtpaar een zoon, Cornelis. Cornelis is geboren in Nuenen op 7 februari 1818 en overleden aldaar op 2 april 1883. Hij was gehuwd met Cornelia van Rooij, geboren in Nuenen 14 mei 1825, gehuwd 26 januari 1850, overleden aldaar op 15 november 1891. Dit gezin had vier kinderen: Gijsbertus (geboren 17-2-1850), Goordina (22-4-1855 - 3-2-1927), Driek (8-1-1863 tot 6-4-1909) en Petrus (geboren 12-10-1865, overleden 27-4-1935).

Dit is het gezin dat gedeeltelijk door Vincent van Gogh werd geschilderd op de Aardappeleters. Bij de familie De Groot woonden een zus en twee broers van moeder Cornelia, geboren Van Rooij. Na een aantal schetsen in het huisje van de familie schildert Van Gogh in april 1885 van links naar rechts: This van Rooij, Goortina (Sis) de Groot, Sis van Rooij en moeder Cornelia de Groot-van Rooij. Het kind dat in de midden op de rug gezien wordt is Goordina de Groot. Van Gogh stuurde het schilderij naar Parijs als verjaardagskado voor zijn broer Theo.

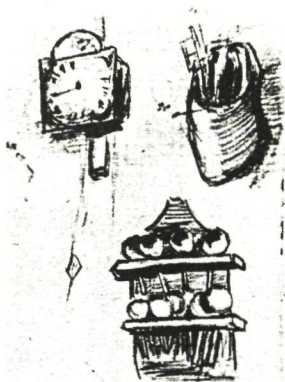
Bijgaande afbeelding is een kopie van de litho die V. van Gogh later maakte van de Aardappeleters. Hierop staan de figuren precies in spiegelbeeld!

- 48 JOHANNES SIJMENS (JOOSTEN), doop onbekend. Landbouwer. Overleden te Tongelre op 23 november 1805, huwt in Stiphout op 27 oktober 1771.
Deze familie stond in Stiphout al generaties bekend als Sijmens-Joosten. In deze generatie werd Johan Joosten genoemd en zijn broer Sijmen. De schepenen hadden het niet op die dubbele naam en uiteindelijk leidde dat tot een zaak voor het kantongerecht in Eindhoven op 15 februari 1860. Johan Joosten werd zo weer officieel Sijmens, al bleef de volksmond daar moeite mee hebben.
- 49 ANNA MARIA KETELAARS, doop Stiphout 1 februari 1750, landbouwer, overleden Stiphout 19 november 1817.
- 50 JOHANNES VERMULST, doop Stiphout 30 mei 1758, rentenier, overleden Stiphout 5 september, 1833, huwt Stiphout 20 oktober 1781 (2e huwelijk).
- 51 JOHANNA GOORT BENIERS, geboorte en doop onbekend, overleden in Stiphout op 25 juni 1804

- 52 MARTEN KEMENAY, doopt Son ? landbouwer, overleden
Mierlo 26 november 1811, huwt te Mierlo op 23 mei 1779.
- 53 JOHANNA MARIA BRANTEN, doop Mierlo 4 november
1752, overleden aldaar op 11 februari 1831.
- 54 GOVARDI HENDRIKS VAN DIJK, doop onbekend, land-
bouwer, begraven in Stiphout op 31 mei 1806, trouwt aldaar
op 30 april 1769.
- 55 MARGARITE CUYPERS, doop Stiphout 9 april 1748, land-
bouwer, overleden Stiphout 12 december 1816.
- 56 JAN VAN HOOFF, doop onbekend, begraven in Stiphout op
23 oktober 1802, huwt aldaar op 5 december 1790.
- 57 ALLEGONDA STERKEN, doop Gemert 16 oktober 1757,
herbergierster, overleden Stiphout 9 maart 1841.
- 58 PETER ARNOLDUS GIJSBERS, doop Beek en Donk 2
september 1765, overleden Stiphout 15 april 1839, huwt in
Aarle-Rixtel op 10 juni 1798.
- 59 JOHANNA WELTEN, data onbekend.
- 60 THEODORUS VERBERNE, doop Stiphout 27 oktober 1751,
bouwman, overleden Stiphout 27 januari 1837, huwt Stiphout 2
februari 1783.
- 61 JOANNA MARIA VAN DIJCK, doop Stiphout 12 april 1756,
overleden Stiphout 14 maart 1822.
- 62 WILHELMUS CUYPERS, doop Lieshout 7 april 1741, land-
bouwer, overleden te Stiphout op 19 oktober 1804, huwt in
Helmond op 6 februari 1785.
- 63 JOHANNA MAAS, doop Stiphout 12 november 1759, land-
bouwer, overleden Stiphout 8 januari 1837.

INDEX op persoonsnamen:

(De nummers tussen haakjes verwijzen naar de kwartierstaatnummers.)

AA, Goordina van der (47)

BENIERS,

Henrica (41)

Johanna Goort (51)

BOGAARD, Johanna van den (45)

BOL (Bolle, Bollen enz.)

Hendrikus (42)

Maria (21)

BRANTEN, Johanna Maria (53)

BROUWERS

Hendricus (34)

Johanna Maria (17)

CUYPERS

Margarite (55)

Wilhelmus (62)

DIJCK, Joanna Maria van (61)

DIJK, van

Govardi Hendriks (54)

Hendrina (27)

GIJSBERS

Francina (29)

Peter Arnoldus (58)

GROOT, de

Gijsbertus (46)

Goortina (/ Christina) (23)

HEESTERBEEK, Joanna Maria (39)

HOOFF, van

Arnoldus (28)

Francisca (7)

Hendrikus (14)

Jan (56)

KEMENADE, van de

Goverdina (13)

Willem (26)

KEMENAY, Marten (52)

KERSTENS, Wilhelmina Arnolda Maria (1)

KETELAARS, Anna Maria (49)

KUYPERS, Petronella (31)

LAAK, Catharina van der (35)

LITSENBURG

(Jan) Francis (20)

Christina Huberta Johanna (5)

Mathijs (10)

LITSENBURG, Matthijs van (40)

MAAS, Johanna (63)

MELTERS

Arnoldus (32)

Arnoldus Johannes Mathijs (8)

Johannes (16)

Johannes Franciscus (1)

Johannes Josephus (4)

Johannes Petrus Franciscus (2)

MEULENDIJKS, Petronella (33)

NEERVEN, van

Dorothea Maria (19)

Johannes (38)

SANDERS

Johanna Maria (9)

Johannes (18)

Michiel (36)

SIJMENS

Anna Maria (3)

Barthel (12)

Francis (6)

Marinus (24)

SIJMENS (JOOSTEN)

Johannes (48)

STERKEN, Allegonda (57)

THIJS, Antonet (43)

VALKS

Bartel (22)

Geertrude (11)

Gerrit (44)

VEN, Francyn van de (37)

VERBERNE

Johanna Maria (15)

Joost (30)

Theodorus (60)

VERMULST

Johanna Maria (25)

Johannes (50)

WELTEN, Johanna (59)

NOOT:

1. Een aantal gegevens over de familie Sanders is ontleend aan: Sanders uit Helmond, door W.J. Eijs.

► Melken en karnen, werk waarvoor rijke boeren melkmeiden aanstelden.

EEN STRIJD OM HET RECHT VAN DE BOTERMARKTEN.

Door T. Korporaal

'Heden is het hier weêr marktdag geweest; alle dingsdagen is het hier weekmarkt, uit alle oorden der Majorij komt men dan herwaarts, om te koopen en te verkoopen (..) Aan het ander eind van de markt wierd onder eenen boom de botermarkt gehouden, en ook de boter gewoogen. De boterkoopers liepen rond, en schreeven de boerinnen, die eene mande met boter op den rug droegen, en zulks met eene soort van deftigheid verrichtenden, met een stuk krijt eene letter op de borst, en spraken eenige woorden met haar; ik vraagde aan iemand, wat dit betekende; niets anders, zeide hij, als dat dan aan andere koopers blijkt, dat die boter besproken is, en derhalven dat geen ander koopman die kan krijgen, uitgenomen een burger of inwoner van de Stad, die heeft de keus, doch die moet dan ook ééne of twee duiten op het pond meer geeven.'

Dat schreef Ds Hanewinckel in zijn zesde brief van 'Reize door de majorij van 's Hertogenbosch in den jaare 1798-1799', (blz. 33 - 35). Om vervolgens verder te gaan: 'Het is ook opmerkelijk, dat de prijs van de boter en graanen, zich in een groot gedeelte der Majorij regelt naar den prijs, die dingsdags te Eindhoven is vastgesteld, deeze prijs wordt ook eene geheele week lang, van de koopers en verkoopers, stipt in acht genomen, tot den volgenden marktdag, wanneer die verandert, en ook wel dezelfde blijft.'

Daar 'de twee steeden van Helmont en Eijndhoven, van alle oude tijden zijn greekend onder de kleine steeden van Braband, en de stad Helmont speciaal is begunstigd, met verscheide bij Hun Hoog Mog. geconfermeerde voorrechten en privilegien, als onder anderen volgens privilegie van Hertoginne Johanna van Brabant in dato 23 december 1376 en opgevolgde confirmatie van Keizer Carel ook als Hertog van Braband in dato 10e maart 1543 tot het houden van een weekelijkse markt van boter, granen enz, het dominiale recht van waag aan den Heere van Helmont, en dat van het ingebod tot realisatie over den

quartiere van Peelland¹, schoot het de bestuurders van Helmond en Eindhoven in het verkeerde keelgat dat het dorp Asten in 1790 wederom een verzoek tot de Staten-Generaal richtte om octrooi te verkrijgen tot het houden van een botermarkt. Gedurende een periode van vijftientig jaar trachtten de dorpen Asten en Someren dit octrooi te verkrijgen. Eindhoven en Helmond streden voor hun verkregen rechten. Laten we deze zaak eens op de voet proberen te volgen.

Drossaard en schepenen van Asten besloten tijdens vergaderingen op 9 juni en 10 juli 1766 om een request in te dienen bij de Staten-Generaal. Asten wilde voortaan op maandag een botermarkt te houden. Drossaard Jacobus Losecaat legde de schepenen voor 'om alhier eene weekelijkse bootermart te houden, na het voorbeeld van andere dorpen als Sint Oedenrode en Vechel meede in deze quartiere geleegeen, welke plaatsn het merkenlijk tot voordeel is versterckenden als ook na het voorbeelt van Valkensweert nieuw opgeregt en van goet succes, waarvan eerstdaags soo vant octroy als reglement daaromtrent een copie verwacht en door dien dese plaats daar al soo wel toe geleege is, als de voorgenoemde plaatse en veele ingesetenen daar na verlangd en de Heeren van Asten zouden mede het opregte van een weekelijkse mart gaare zien'. Het besluit werd genomen en het request verzonden².

Stadse adviezen

De rentmeester van de Domeinen in 's Hertogenbosch verzocht zowel Eindhoven als Helmond advies uit te brengen betreffende het Astense verzoek. Op 30 augustus 1766 werd dit advies uitgebracht³. Gesteld werd dat in het verleden in de dorpen geen week- en botermarkten werden gehouden. Feitelijk zijn deze markten 'oneygen' aan de dorpen. Bekend was wel dat zich in de dorpen opkopers van boter ophielden, 'die op een ongeprivilegeerde wijze of door hen selfs of door winkeliers aldaar, en in de bijgeleege plaatsen op te coopen en hunne winkelwaren uijt te venten, en het grootste gedeelte van die ingecogte boter naar buijtens lands sonder betalingh van 's lands geregtigheden te versenden, waartoe het dorp van Asten de bequaamste occasie heeft als gelegen op de uijterste palen van quartier van Peelland⁴. Met andere woorden, Helmond trachtte de illigaliteit van wat in Asten gebeurde wereldkundig te maken. Wat in Asten gebeurde kon volgens de Helmonders het daglicht nauwelijks zien.

De praktijken in Asten ondermijnden de wekelijkse markten in Helmond en Eindhoven. Volgens de bestuurders leidde dat zelfs tot verval. In Eindhoven was een en ander van nog grotere invloed, daar men daar eveneens de gevolgen ondervond van de nieuwe vrijdagse botermarkt in Valkenswaard. Beide besturen meenden dan ook negatief aan de rentmeester van de domeinen te moeten adviseren over het houden van een botermarkt in Asten⁵.

Ter aanvulling op het request besloten de Astense vroede vaderen op 20 september 1766 meer informatie aan de Staten-Generaal aan te bieden. Het instellen van een markt in Asten zou geen nadelige gevolgen voor de omliggende plaatsen hebben. Tot op heden werd nauwelijks boter op de andere markten aangeboden. In Asten zou juist veel van buiten het gebied aangeboden worden. De kooplieden verhandel- den nu al veel boter in Asten. Het instellen van een markt zou een en ander kunnen reguleren⁶.

► Marktdag in Noord-Brabant anno 1911

Verzoek van Someren en Asten 1769

Het naastgelegen Someren probeerde in 1769 eveneens tot het instellen van een botermarkt op woensdag te komen. Dit request werd door de Staten-Generaal in handen gesteld van de rentmeester-generaal der domeinen van Brabant⁷. Ook nu werd zowel door Helmond als Eindhoven fel protest aangetekend⁸. Het dorp Someren vond volgens Eindhoven en Helmond een rijkelijk bestaan in de landbouw en 'den torf en producten van de Peel'. Temeer daar Someren gelegen was op de 'uyterste limieten van Peelland' en 'buyten recherche van Commiesen soude een deur geopent werden om 's lands in en uitgaande regten te fraudeeren met buytenlandse boter om die te doen inkomen en voor inlands te debiteren'. Kortom: in Someren was men zeker niet te vertrouwen!

Zeër onbillijk

In de ogen van de bestuurders van Helmond en Eindhoven was het zeer onbillijk dat grossiers in Peel- en Kempenland en in de Meijerij van den Bosch in toenemende mate boter opkochten, buiten de wekelijkse marktdagen in beide steden. De Staten-Generaal hadden bij hun publicatie van 10 augustus 1769 gesteld dat winkeliers in de dorpen en plaatsen in de Meijerij van den Bosch waar geen weekmarkten werden gehouden, de boter van de ingezetenen mochten aannemen of kopen. Mits de handelaars onder ede verklaarden dat zij geen boter naar Holland of elders buiten de Meijerij zouden verzenden. Eveneens dienden zij te verklaren dat zij de boter niet kochten voor doorlevering aan grossiers, doch de boter te koop zouden aanbieden op de weekmarkten. Het grossieren in boter werd op deze manier erg moeilijk gemaakt. De markt was en bleef de enige plaats waar de handel plaats vond. Vandaar dat zowel Asten als Someren probeerden voet aan de grond te krijgen voor het houden van een eigen wekelijkse botermarkt⁹.

Drossaard en schepenen van Asten besloten in hun vergadering van 11 september 1769 zich wederom met een request tot de Staten-Generaal te richten om een wekelijkse botermarkt te mogen houden¹⁰.

Zowel Eindhoven als Helmond kwam dit ter kennis. Beide gemeenten verzochten in het bezit te worden gesteld van het request, zodat men

daarop advies kon uitbrengen, alvorens een besluit zou worden genomen¹¹.

Ook nu bleken de argumenten vanuit Helmond en Eindhoven doorslaggevend. Aan Asten en Someren werd geen octrooi verleend voor het houden van een botermarkt.

De zaak blijft onder de aandacht

Helmond en Eindhoven richtten zich in 1778 wederom met een request tot de Staten-Generaal om toe te zien dat op de dorpen niet werd gehandeld in boter, ten nadele van de reguliere botermarkten in de regio¹².

In 1786 attendeerden het Helmondse stadsbestuur bij de stadhouder van de schout van het kwartier Peelland nog eens op de zware lasten die op de schouders van het stadsbestuur drukten en op de achteruitgang van handel en industrie ter plaatse. In hun rapportage kwamen zij weer eens terug op de botermarkt.

De Helmondse botermarkt floreerde sinds mensenheugenis. De ingezetenen van de omliggende dorpen waren gewoon hun boter en andere waren ter markt te brengen. Tevens werden aankopen gedaan bij de plaatselijke winkeliers. Het stadsbestuur klaagde dat in de afgelopen jaren in de omliggende dorpen veel grossiers en opkopers rondliepen om boter aan te kopen en tegelijk andere waren te slijten aan de bewoners. Op die manier ontstond een zwarte markt. Het verbod van de Staten-Generaal van 10 augustus 1769 werkte volgens de Helmondse bestuurders nauwelijks. Daardoor dreigde voor de Helmondse bevolking 'neringloosheijt'¹³.

Nieuw verzoek van Asten en Someren 1790

De regenten van de heerlijkheid Asten dienden in 1790 alweer een request in om iedere maandag een botermarkt te houden. De raad en de rentmeester-generaal der domeinen van Brabant en leenmannen in de leen- of tolkamer over de hoofdstad, Meijerije en Quartieren van 's Hertogenbosch richtten zich op 1 mei 1790 wederom tot de bestuurders in Eindhoven en Helmond en legden het verzoek van Asten ter advies voor. Op maandag werden namelijk in de 'naabuige geotroyeerde plaatsen geene zoodanige markten' gehouden¹⁴.

De bestuurders van Eindhoven en Helmond staken ook nu weer de koppen bij elkaar om te bezien op welke wijze zij van die lastige broodrovers uit de Peel konden afkomen. Met alle inmiddels bekende argumenten werd op 26 mei 1790 de rentmeester-generaal verzocht de aanvraag niet in behandeling te nemen. Het instellen van nieuwe markten ten plattelande zou de 'ruine' betekenen voor de steden Eindhoven en Helmond.

Kortelings was al een markt gekomen in Erp. Nog meer markten in de directe omgeving zou desastreus werken op de economie van de stad. 's Lands lasten zijn nauwelijks op te brengen en vele inwoners bedelen om in leven te blijven. Op het platteland floreren volgens de Helmonders de dorpen: 'De producten van den land of bouwman, waar uit de dorpen genoegzaam geheel bestaan, zijn alle zonder onderscheid bij aanhoudendheid zedert veele jaaren zeer geldig, en ongemeen hoog in prijs en stijgen nog daaglijks, de verkooping en hunner heijde, stekile en nieuwe gronden, brengen hun daar en boven aanmerkelijke sommen aan en deeze stad kweind vast onder haare ondragelijke armoede'¹⁵.

Inmiddels hadden ook de bestuurders van de vrijheid Someren de zaak weer aanhangig gemaakt. Het werd Eindhoven en Helmond niet gemakkelijk gemaakt! Wederom pleegden Eindhoven en Helmond intensief schriftelijk en mondeling overleg. Nieuwe argumenten werden in de verweerschriften nauwelijks naar voren gebracht. Alles was al eens geschreven!

In Someren had men het voornemen op om donderdag een botermarkt te houden 'tot het koopen en verkoopen van boter en verdere waaren; alsmede op te rigten een waag; en dat hammen, spek enz, met het gewigt verkogt wordende, daar in zullen moeten gewoogen worden; met zoodaanige vrijheeden en voorrechten als op andere plaatsen in de Meijerije in gelijke geleegenheden, en gewoonlijk genooten worden'¹⁶.

Octrooi voor Asten en Someren 1794

Op 5 mei 1794 werd aan de Heerlijkheid Asten het volgende octrooi verleend: 'De Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden. Allen den geenen die dezen zullen zien of te hooren leezen salut: doen te weten dat wij ontfangen hebben de oodmoedige supplicatie aan ons gepresenteerd bij ofte van weegen regenten der Heerlijkheid Asten, Quartier van Peelland, Meijerije van 's Bosch versoeckende om reedenen daar bij

► Drie boerinnen op weg naar de botermarkt in Veghel, ca. 1910.

breeder geallegeerd dat het ons gunstig behagen mogte aan haar te verleenen ons octroy tot het houden eener Booter Markt binnen Asten voornoemd, en wel op den Maandag in iedere week: zijnde de dag, waar op in de nabuurige geoctroyeerde plaatsen, geene zodanige markten worden gehouden, en voorts in communi forma, mitsgaders dat dezelve daar toe mogten arresteren zodanig reglement als tot de directie daar van zouden oordeelen te behooren.'

'Welken aangemerkt, zoo is het, dat wij de voornoemde supplianten geconsenteerd, geaccordeerd, en geoctroyeerd hebben, consenteeren, acoordeeren en octroyeeren bij deezen, dat sij binnen Asten voornoemd zullen mogen houden en doen houden een weekelijksche botermarkt op Maandag in elke week, en daartoe het nodige reglement tot de directie van dien te arresteren; mits hetzelfde reglement alvorens aan de Leen- en Tolkamer te 's Bosch ter approbatie exhibeerende; met zodanige vrijheeden en beneficien als de steeden en plaatsen in Braband onder onse gehoorsaamheid staande, in gelijke gelegenheid zijn hebbende en genietende; behoudelijk dat de supplianten ter zaake voorschreeve gehouden zullen zijn jaarlijksch ten comptoire der Domeinen van Braband te betaalen eenen Recognitie-Chijns van eene gulden en daar voor binnen twee maanden behoorlijke verbandbrieven ter Leen- en Tolkamer te 's Bosch ten hunnen kosten, te doen passeeren, op poene dat daarvan in gebreken blijvende het effect van deeze concessie zullen verliezen.'

'Lastende en beveelende allen ende eenen iegelijken dien dit eenigzints aangaan zal, 't selve niet alleen te gedoogen en geheugen; nemaal ook hun daarna preciese te reguleeren, sonder oppositie of verhingeringe daar inne te doen ofte laten geschieden, nog ook te veroorsaken, want wij zulks bevonden hebben alzoo te behooren'¹⁷.

In 1796 werd de Astense botermarkt verplaatst naar de vrijdag. In het nieuwe raadhuis, dat in 1801 werd gebouwd, werd tevens een ruimte gemaakt voor een waag. Vanaf dat moment kon men alle faciliteiten aan de handelaren bieden¹⁸. Someren kreeg eveneens op 5 mei 1794 het gewenste octrooi¹⁹.

Conclusie: Eindhoven en Helmond hadden alles geprobeerd om het tijt te keren. Niettemin kwamen de kleine dorpen Asten en Someren na dertig jaar als overwinnaars uit de bus.

NOTEN:

1. Gemeentearchief Helmond (GaHm), AAHm 1300-1811, inv.nr. 293, Brief aan Raad en Rentmeester Generaal der Domeinen van Braband en Leenmannen in de Leenen Tolkamer over de Hoofdstad, Meyerije en Quartiere van 's Hertogenbosch van 26 mei 1790.
2. Streekarchief Peeland (verder: SAP); Oud Archief Gemeente Asten (OAGA), inv.nr. III-5, Register van resolutiën, ordonnantiën, publicaties, bestedingen van Drossaard, Schepenen, Regenten der Heerlijkheid Asten en Ommel, 1747-1777.
3. GaHm, AAHm, inv.nr. 292
4. GaHm, AAHm, inv.nr. 292, Advies aan de heer Rentmeester der Domeinen van 30 augustus 1766.
5. GaHm, AAHm, inv.nr. 292, Advies 30 augustus 1766 (zie ook noot 4)
6. SAP, OAGA, inv.nr. III-5.
7. GaHm, AAHm, inv.nr. 292, Brief van 17 januari 1770.
8. GaHm, AAHm, inv.nr. 292, Brief van 23 januari 1770. Streekarchief Kempenland (SAK), Archief Stadsbestuur Eindhoven 1232-1795 (ASEhv) inv.nr. 7 56/77-1, Brief van 22 januari 1770.
9. SAK, ASEhv, inv.nr. 7 55/112, Beschikking van de Raad- en Rekenkamer waarbij het Eindhoven wordt toegestaan een request betreffende de botermarkt aan de Staten-Generaal aan te bieden.
10. SAP, OAGA, inv.nr. III-5.
11. GaHm, AAHm, inv.nr. 292.
12. SAK, ASEhv, inv.nr. 7 56/13 Resolutie van de Magistraat van Helmond, waarbij wordt besloten samen met die van Eindhoven een request aan de Staten-Generaal aan te bieden over het opkopen van boter op de dorpen ten nadele van de botermarkten.
13. GaHm, AAHm, inv.nr. 292A, Rapport van 7 april 1786.
14. GaHm, AAHm, inv.nr. 293. SAK, ASEhv. Inv.nr. 7 56/77-2. Stukken betreffende het verzet van Eindhoven en Helmond tegen inwilliging van het verzoek van Asten om octrooi te krijgen tot het houden van een botermarkt.
15. GaHm, AAHm, inv.nr. 293.
16. GaHm, AAHm, inv.nr. 293, Brief van 28 september 1790 van de Leen- en Tolkamer over de Hoofdstad, Meyerij en Quartiere van 's Hertogenbosch.
17. SAP, OAGA, inv.nr. I-3, Octroy tot het houden van een wekelijkse botermarkt op maandag, verleend aan de Regenten der Heerlijkheid Asten door de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden.

18. SAP, OAGA, inv.nr. I-3, Octroy tot het houden van een wekelijkse botermarkt op vrijdag i.p.v. op maandag verleend aan de Municipaliteit van Asten door de Représentanten van het volk van Bataafsch Braband met last een reglement op de nieuwe botermarkt en de waag te maken.
SAP, OAGA, inv.nr. IV-13, Bestek en voorwaarden waarnaar de leden van de Municipaliteit van Asten publiek zullen aanbesteden het bouwen van een raadhuis met een boter- of waaghuis, 3 februari 1801.
19. SAP, Oud Archief gemeente Someren (OAGS), 1301-1811, inv.nr. XXXIII-7, Bescheiden betreffende de botermarkt.

HERINNERINGEN AAN CATO JANSEN EN HELMOND

Door A. Bodemeijer

Eind 1992 kwam het extra dikke nummer uit over de in Helmond omstreeks 1890 levende familie Bijlo. Bij het doorlezen zag ik op bladzijde 185 de foto van een lagere school-klasje uit 1894. Een van de leerlingen waarvan de naam nog bekend is, was Cato Jansen. Op de Rijks H.B.S. te 's Hertogenbosch zou zij in de jaren 1935-1940 mijn lerares aardrijkskunde en geschiedenis worden!

De vakken die zij gaf boeiden mij zeer. Mijn belangstelling voor ons heem was daaraan niet vreemd. Tevens begon ik toen al genealogisch onderzoek te verrichten en men weet dat kennis van bovengenoemde vakken daarbij zo niet onontbeerlijk, dan toch wel zeer gewenst is.

Zoals vaak was de verhouding tussen de lerares en de geïnteresseerde leerling vrij goed. Alhoewel, op de achtergrond speelde wel iets tegenstrijdigs. Wat was namelijk het geval?

Mijn vader was in de garnizoensstad adjudant-onderofficier-meester-geweermaker en lerares Cato Jansen tooide zich in haar vrije tijd met een gebroken geweertje. Ze was dan ook een zeer werkzaam lid van de Bossche S.D.A.P.. Met andere woorden: "geen man en geen cent voor het leger."

Wat dat in de mei-dagen van 1940 voor desastreuze gevolgen had voor de militairen in de Peel-Raam-stelling, heeft enige tijd geleden een spreker op een van onze heem-avonden verteld.

Maar goed, geweld of ongewild werd haar manier van lesgeven geïnspireerd door haar politieke opvattingen. Ik weet bijvoorbeeld dat zij vertelde dat er in de Eerste Wereldoorlog zoveel mannen waren gesneuveld, en vooral gezonde, want de minder validen waren afgekeurd.

Goeds uit Helmond

Voor ons Bossche scholieren kwam 'Kaatje' uit Helmond en wat kon dáár nu voor goeds vandaan komen?? Maat ik herinner mij een gesprek uit 1935 tussen mijn vader en een broer die werktuigbouwkundig tekenaar was bij Fokker. Een onderdeel van een vliegtuig moest met

spoed worden vernieuwd. Noch in Holland noch in Duitsland kon Fokker slagen. Tot mijn broer -tegen alle verwachting in- in Helmond een bedrijf vond dat de klus kon klaren. Dat ze bij Fokker perplex stonden was te begrijpen. Maar zelfs voor ons Bosschenaren was het iets onverwachts.

Cato Jansen kon ook vertellen -dikwijls over haar jeugd- in Helmond. Haar verhalen begonnen dan meestal: "Mijn vader was sluiswachter in Helmond enz. enz." Jammer dat ik de meeste verhalen ben vergeten. Maar wie kon in 1935 ook weten dat ik later het grootste deel van mijn leven in Helmond zou doorbrengen?

Laveloos

Eén verhaal is mij toch bijgebleven, misschien door mijn militaristische opvoeding. Het ging als volgt: de Helmondse bevolking was arm. En daar had Cato gelijk in, zeker tijdens de crisis-jaren maar ook in de vorige eeuw. Nederland had in 'de Oost' een rijk koloniaal bezit. Dat moest verdedigd worden en daar waren vooral in de negentiende eeuw veel militaire vrijwilligers voor nodig.

De werving daarvoor draaide vooral in Helmond op volle toeren en waarschijnlijk mede door de grote armoede met veel succes. Als jongemannen tekende, kregen ze voor het vertrek een voorschot op het traktement uitbetaald. En dat voor Helmondse jongens die nooit veel geld 'in de tes' hadden gehad.

Daags voor hun vertrek werd een rijtuigje gehuurd -auto's waren er nog niet- en de groep liet zich van café naar café rijden tot het geld op was en de koetsier hen laveloos thuis afleverde.

Voor velen liep het avontuur in de Oost slecht af. De kolonialen, zoals ze genoemd werden, werden in onze Oost nooit rijk. Enkelen oogsten daar wel roem, zoals bijvoorbeeld Jan Agten, de enige Helmonder die ook de Militaire Willemsorde kreeg.

Maar velen hadden minder geluk en zagen hun Helmonds Heem nimmer terug.

FRANS JOSEPH VAN THIEL OVERLEDEN

In de avond van 2 juni j.l. overleed mr. Frans Joseph van Thiel. Hij werd zesentachtig jaar oud. Vanwege zijn verdiensten voor Helmond - waarvoor hij tot ereburger werd benoemd- besteedt Helmonds Heem hier enige aandacht aan hem. Daarbij is gebruik gemaakt van vele artikelen die over hem en zijn werkzaamheden zijn verschenen.

Frans Joseph Frits Marie van Thiel werd 19 december 1906 in Helmond geboren. Zijn ouders waren Franciscus Gijsbertus van Thiel en Henriëtte Theresia Francisca Hoppenbrouwers. Het gezin woonde op de Markt. Vader Frans was de jongste van drie broers en een van de deelgenoten/directeuren van de N.V. Gebroeders Van Thiel. Hij overleed in januari 1919.

Frans Joseph Maria was de vijfde van zes kinderen, vier dochters en twee zonen. Zijn oudere broer werd Jezuïet en ging 'naar de Javaanse missie'. Zijn jongere zus Henriëtte overleed in het jaar dat zij geboren werd, 1909.

Na de lagere school ging Frans Joseph naar het Jezuïetencollegè in Katwijk aan de Rijn en studeerde vervolgens rechten in Nijmegen. In 1930 vestigde hij zich in zijn geboortestad als meester in de rechten. Hij ging hier werken op het advocatenkantoor bij de dames Turken in de Kamstraat.

Een jaar na zijn terugkomst naar Helmond trouwt hij met Carla Hoyng. Zij kregen zes kinderen.

Toen in 1937 de NV Robur werd gesticht, werd F.J. van Thiel een van de directeuren van deze fabriek voor rijwielonderdelen en naadloze buizen. Robur was een dochtermaatschappij van de Gebroeders Van Thiel en Frans Joseph werd in beide bedrijven in de directie opgenomen. Zijn zoon Frans zou later die functies overnemen.

Hoewel hij tot 1952 directeur en daarna commissaris bleef van de Robur, boeide de industrie hem minder dan het maatschappelijk en politieke leven. Nog maar amper terug in Helmond stortte Frans Joseph zich in allerlei commissies, stichtingen, verenigingen en andere organisaties. Naar eigen zeggen heeft hij gedurende zijn verdere leven leiding gegeven aan meer dan tweehonderd organisaties.

Volgens krantenberichten wijdde hij zich bij de Robur aan 'de sociale verzorging van het personeel'. Later relativeert hij dat zelf door te

► *Mr. F.J. van Thiel rond 1975.*

zeggen "Ik heb nooit heel veel bemoeienis gehad met Robur."

In 1948 werd hij gekozen tot lid van de Tweede Kamer voor de KVP. In 1952 werd hij minister van maatschappelijk werk. Vanaf 1963 was hij tien jaar lang voorzitter van de Tweede Kamer. Hij zei daar onder meer over: "Ik luister niet, maar ik hoor wel alles."

Omdat het niet doenlijk is alle organisaties waarin Frans Joseph een rol heeft gespeeld te achterhalen, beperken we ons hier tot een aantal Helmondse zaken, zonder te pretenderen volledig te zijn.

Op zesentwintigjarige leeftijd wordt hij voorzitter van de regionale gezondheidscommissie te Helmond. In datzelfde jaar 1933 was hij oprichter en eerste voorzitter van de VVV - Helmond Vooruit.

De grote industrietoonstelling Klim Op had Frans Joseph als vice-voorzitter van het bestuur.

In 1935 stelt hij zich kandidaat voor de gemeenteraad. Hij komt echter luttele stemmen tekort om een zetel te veroveren. Bij de volgende verkiezingen in 1939 stelt hij zich opnieuw verkiesbaar. Dit keer wordt hij gekozen. De inval van de Duitsers in mei 1940 maakt dit tot een heel korte raadsperiode. Zijn politieke rol op stedelijk niveau neemt hij na de bevrijding weer op.

In Helmond is hij dan actief in zo diverse organisaties als het Centraal Oranje Comité, het vormingsinstituut voor jongeren van de RKSP en de Hulp Actie Rode Kruis. Het Brabants Volksherstel is mede door hem opgericht. Hij was in 1946 de eerste voorzitter.

Bij zijn benoeming tot eerste minister van maatschappelijk werk in 1952 bekleedde hij volgens de krant onder meer de volgende functies op plaatselijk gebied:

- ▶ lid gemeenteraad
- ▶ president bijzondere raad van de St. Vincentiusvereniging
- ▶ oprichter en voorzitter van de Adelbertvereniging
- ▶ voorzitter van het werkcomité en lid van het stichtingsbestuur van St. Josefsheil
- ▶ beschermheer van de gymnastiekvereniging Utile Dulci en van St. Genesius
- ▶ bestuurslid van de RK leeszaal St. Augustinus
- ▶ bestuurslid van het Theo Driessen Instituut
- ▶ lid en ondervoorzitter van de commissie voor de kinderbescherming

► *Het rond 1907 gebouwde huis van Van Thiel aan de markt, ca. 1955.*

- voorzitter van het college van kiezers en curator van de Beelsfundatie.
- voorzitter van de stichting Katholiek Leven
- voorzitter van het ziekentridium
- mede-oprichter en bestuurslid van de katholieke gezinszorg.

Van Thiel was een geboren voorzitter. Een man van gezag, maar met een vriendelijk gezicht. Zijn populariteit als voorzitter van de Tweede Kamer had vooral te maken met zijn aard en met de filosofie waarmee hij zijn ambt aanvaardde: hij wilde het parlement dichterbij het publiek brengen. Hij zorgde ervoor dat de televisie vaste voet kreeg in de Kamer door de bepaling te schrappen dat een kamerdebat alleen integraal uitgezonden mocht worden.

Hij schafte overbodig protocol af en deed er alles aan om debatten te verlevendigen. Hij moedigde interrupties aan en deed zelfs pogingen het voorlezen van redevoeringen te verbieden.

Op de publieke tribune verschenen tussen 1963 - 1972 steeds meer belangstellenden, belanghebbenden en actiegroepen.

Bekend gebleven vergaderingen onder zijn leiding zijn 'de nacht van Schmelzer' in oktober 1966, toen het voortbestaan van het kabinet Cals op het spel stond, en het debat in februari 1972 over de 'drie van Bre-da'.

Biografie

In de korte tijd die verstreek tussen het overlijden van mr. Frans Joseph van Thiel en het verschijnen van dit Helmonds Heem was het slechts mogelijk bovenstaande schets van zijn werk te geven. Zo was het onmogelijk iets te zeggen over de drijfveren die hem bewogen af te wijken van het familiepatroon van ondernemerschap en zich op de eerste plaats met maatschappelijke zaken bezig te houden.

Toch wilden we het overlijden van deze bekende Helmonder niet onopgemerkt voorbij laten gaan. F.J. van Thiel heeft veel grote gebeurtenissen van deze eeuw meegemaakt en mee gemaakt: de crisistijd van de jaren dertig, beide wereldoorlogen, de wederopbouw na 1945 en de politieke en kerkelijke ontwikkelingen daarna. Zou het niet interessant zijn om om een meer uitgebreide biografie samen te stellen, waarin het leven van F.J. van Thiel, de ontwikkelingen van de laatste tachtig jaar en de rol die hij daarin speelde, wordt geschetst?

Stemt

Zondag 9 Mei

Overeenkomstig het advies van de
Verkiezingsraad der K.V.P.

op

Mr. F. J. F. M. VAN THIEL

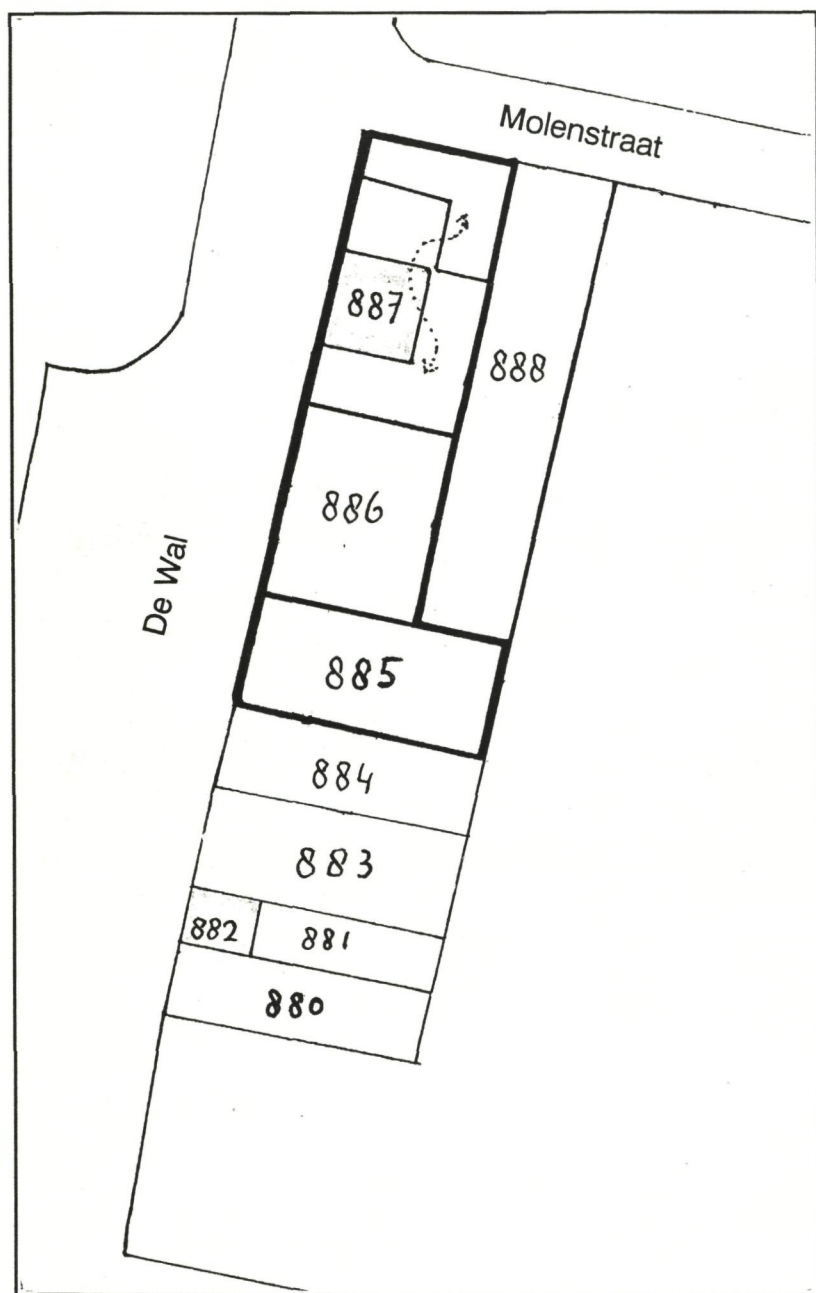
De sociale voorvechter
van Brabant!

Principieel katholiek in provinciale
en nationale sociale kwesties.

► Een verkiezingspamflet uit 1939.

► d'Eiken Balk voorjaar 1993. (Foto: G.S.C.M. van Neerven)

**Door werkgroep HKK Beistervelds Broek
en de redactie van Helmonds Heem.**

Met het stilzwijgend doordrukken van het plan Doorneind verdwijnt binnenkort aan de Zuid-Koninginnewal een hele gevelrij. Architectonisch gezien behoren de gevels misschien niet tot bijzondere panden en officiële monumenten komen we daar ook niet tegen. Wel verliezen we straks opnieuw een stuk karakteristiek Helmond. Dit deel van de Zuid-Koninginnewal vormt anno 1993 een intieme gevelrij op menselijke maat, waarin een aantal interessante panden staan.

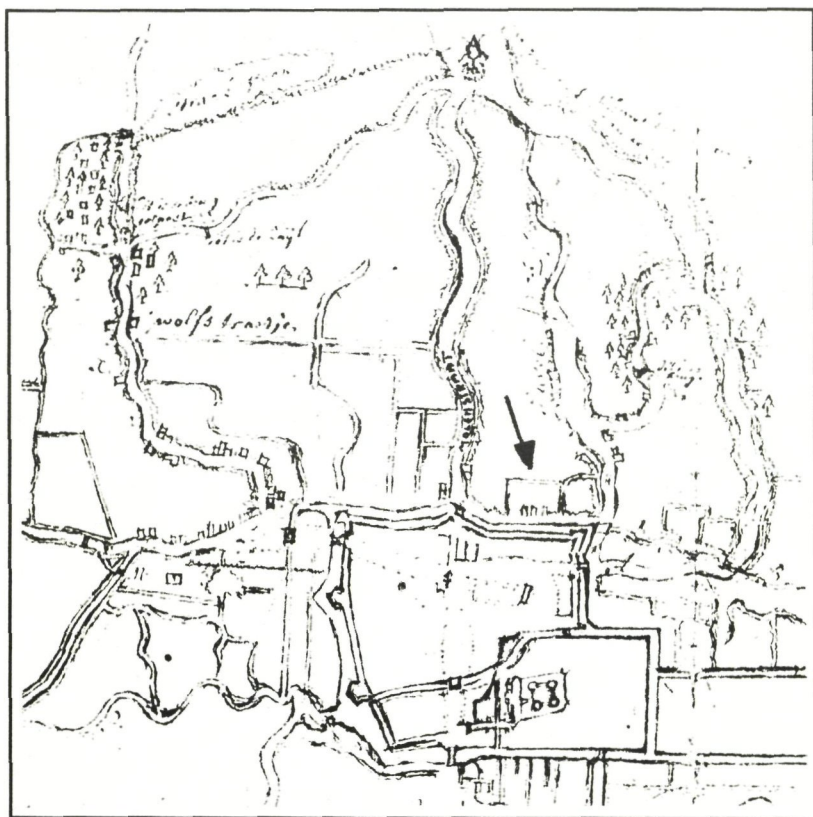
Een van de meest intrigerende panden is huisnummer 46/48, de laatste jaren bekend als 'd' Eiken Balk'. Een pandje van slechts vijfendertig vierkante meter met een dubbel huisnummer, dat bij de eerste blik één geheel lijkt te vormen met huisnummer 44. Maar wat is de reden van dat dubbele nummer en hoe oud is dit huis eigenlijk?

Gerrit van Berlo verzamelde tien jaar geleden een aantal gegevens over d'Eiken Balk. Hij wilde met een werkgroepje van onze zustervereniging Beistervelds Broek zo veel mogelijk gegevens over het pandje, haar bewoners en eigenaars gaan verzamelen. Helaas is het project een vroegtijdige dood gestorven. Onlangs stelde Gerrit van Berlo zijn aantekeningen aan de redactie ter beschikking. Vanwege de actualiteit van het onderwerp werd besloten nog voor deze aflevering van Helmonds Heem aanvullend onderzoek te doen en gegevens te publiceren. Dat leidde tot het hierna volgende korte overzicht. Als vervolgonderzoek staat de rest van de tot sloop gedoemde panden aan Zuid-Koninginnewal en Molenstraat op het programma.

Eigenaars en bouwers

d'Eiken Balk staat op een perceel dat een lange geschiedenis achter zich heeft. Op de eerste stadsplattegrond van Helmond, de kaart van

Jacob van Deventer van ca. 1548, staat hier één huis ingetekend. Op bijgaande zestiende eeuwse kaart van Helmond staan in dit gedeelte van de stad drie huizen.

► Een 16e eeuwse plattegrond van Helmond.

Op de oudste kadasterkaart uit 1832 ligt ten oosten van de Ameide, tussen de Donkerpoort en de Ameidebrug, het Klein Tientje met o.a. de perceelnummers 881 tot en met 888. Het zijn moestuinen en een enkel huis.

De oorspronkelijk aanwijzende tafel van het kadaster geeft voor deze percelen in 1832 de volgende eigenaars, allen in wijk C:

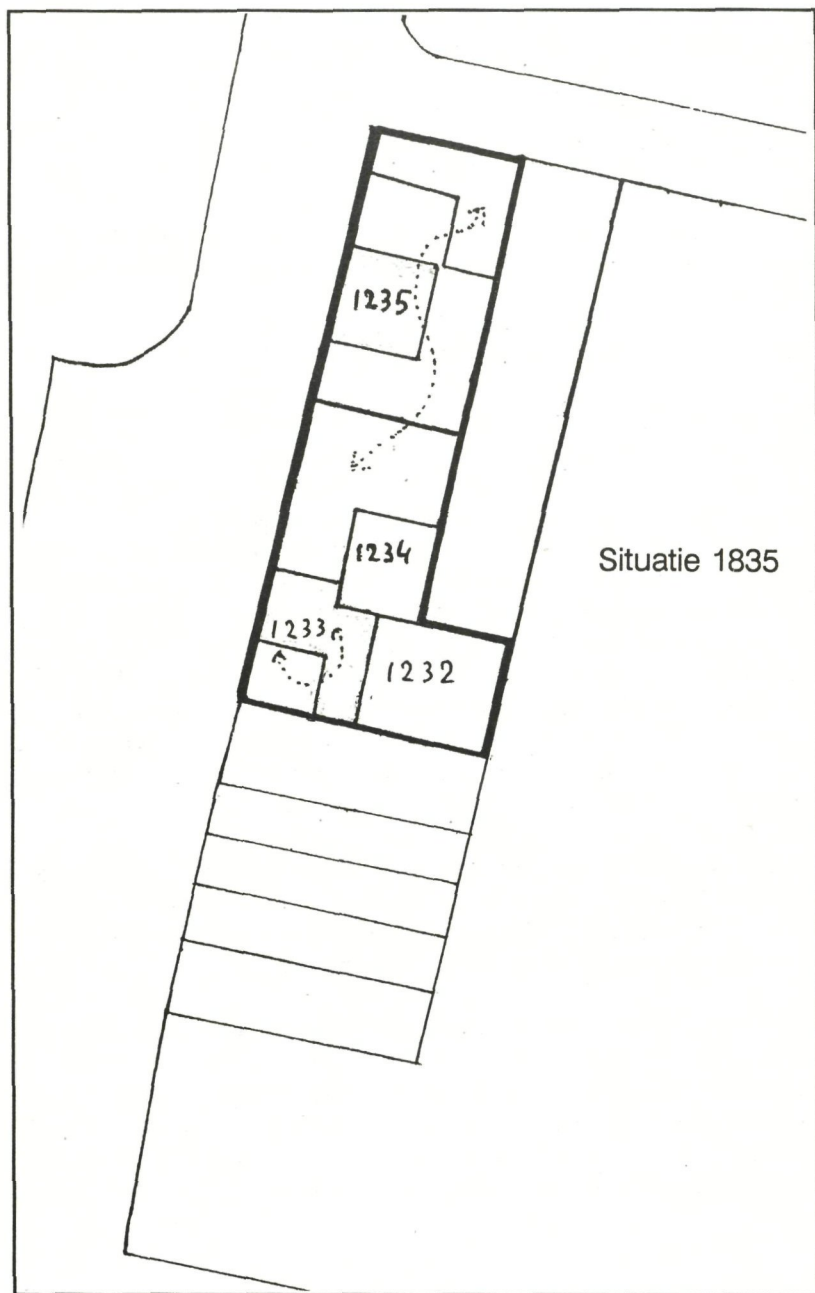
- 881 moestuin eigenaar J. van de Kerkhof.
- 882 huis eigenaar J. van de Kerkhof.
- 883 moestuin eigenaar Willem Prinzen, fabrikant.
- 884 moestuin eigenaar Johannes Baptist Swinkels, fabrikant.
- 885 moestuin eigenaar Hendrik van Brussel, timmerman.
- 886 moestuin eigendom van Willem van Nederveen, koopman.
- 887 huis, schuur en erf,
eigendom van Willem van Nederveen.
- 888 moestuin net als 883 eigendom van Willem Prinzen.

Ons interesseren nu vooral de percelen 886 en 887. Deze zijn in 1832 eigendom van Wilhelmus (van) Nederveen, koopman. Willem van Nederveen is in 1802 geboren als zoon van Hendrik Nederveen en Maria Magdalena de Groot, geboren te Boxmeer. Als hij in 1835 van zijn buurman Hendrik van Brussel de belendende moestuin koopt (groot twee roeden en veertig el, perceel 885) maakt Willem van Nederveen van zijn drie stukken grond vier nieuwe percelen.

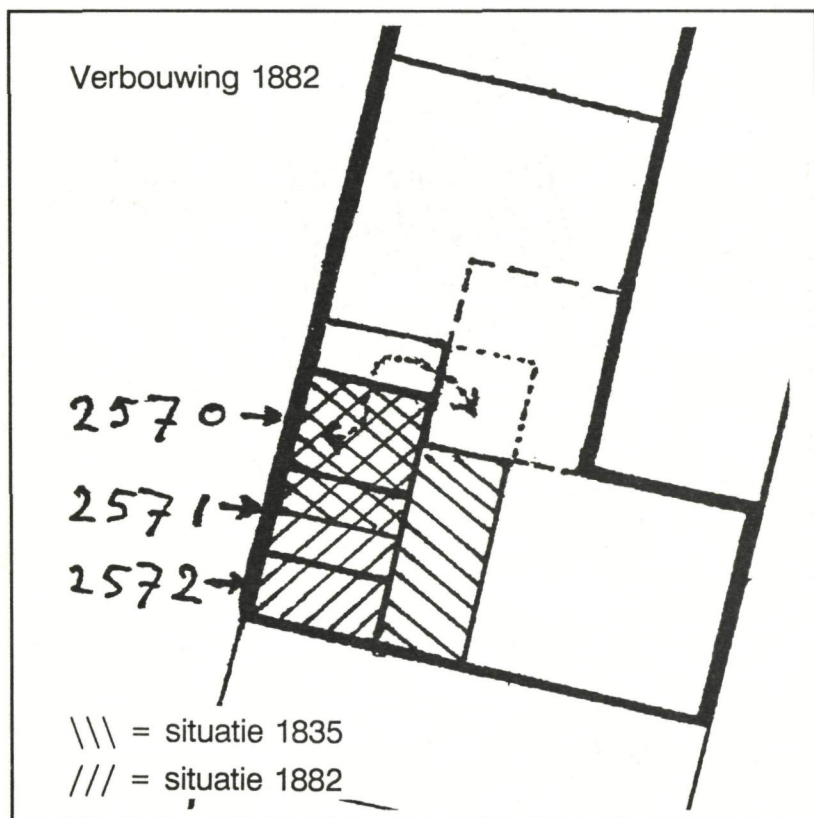
Op één ervan stond al een huis, zijn eigen woonhuis. Hij bouwt een tweede huis, dat met schuur en erf samen een roede en 22 el groot wordt en er worden twee tuinen afgepaald. Op 9 september 1835 meet landmeter Fritsen de nieuwe situatie op. Omdat alle grenzen gewijzigd zijn krijgen de nieuwe percelen ook nieuwe kadastrumnummers: 1232 t/m 1235.

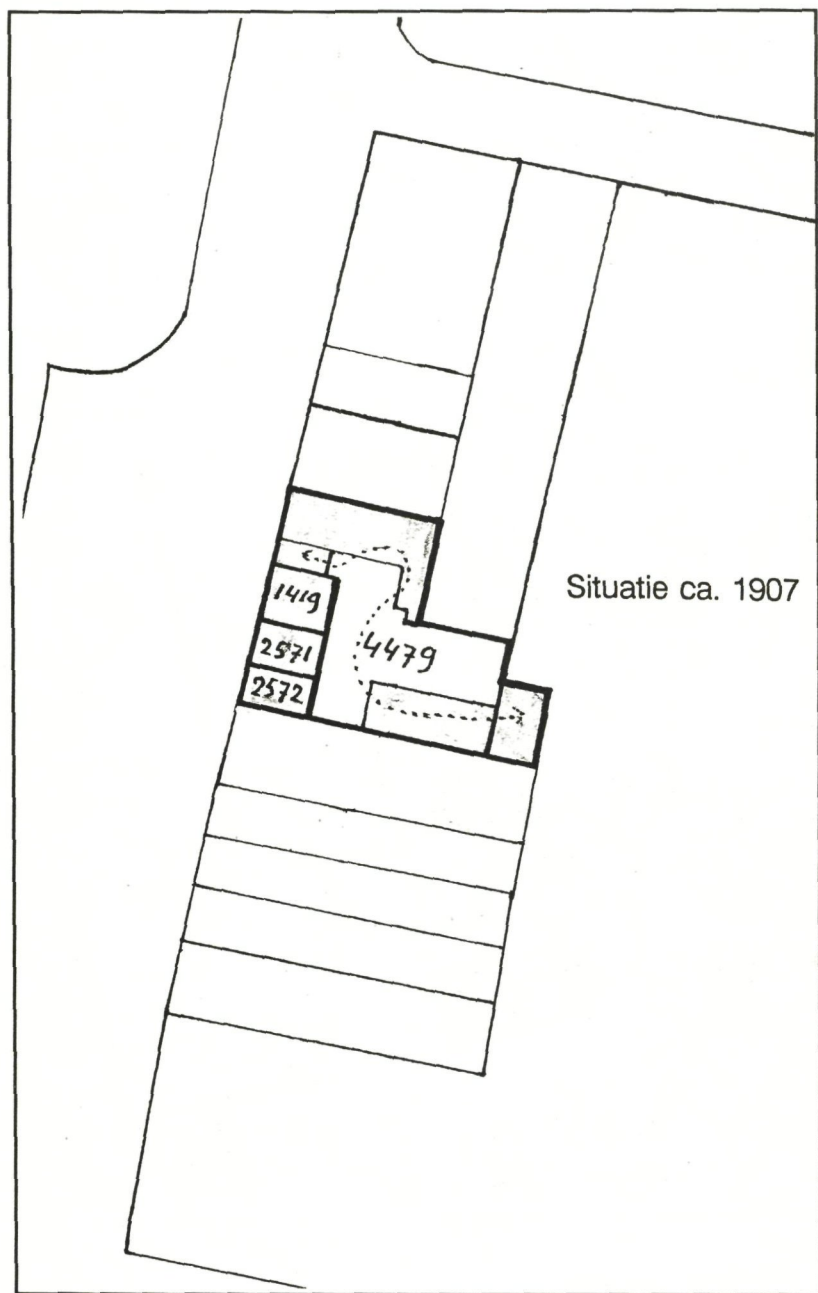
Willem van Nederveen overlijdt op 25 november 1859, zevenenvijftig jaar oud. Zijn vrouw, Anna Maria van de Looveren (geboren in 1783 te Eindhoven) is al op 18 oktober 1850 overleden. Zij was eerder gehuwd met Johannes van Hirtum.

'Behuwd' oftewel schoonzoon Jan Koster wordt na het overlijden van Willem van Nederveen de nieuwe eigenaar van het huis met erf en schuur. Jan is van beroep fabrieksarbeider, later voerman en rijtuigverhuurder. Hij is geboren in Helmond in 1820 als zoon van Bernardus Koster en Anna Maria Nijsten. Koster is getrouwd met de stiefdochter van Willem van Nederveen, Christina van Hirtum.

In 1882 verandert Jan Koster de grenzen van de percelen grondig. Ongetwijfeld in verband met de ingrijpende verbouwing die hij laat uitvoeren in het pand op perceel 1233. (Zie illustratie.) De achterbouw wordt gesloopt maar aan de straat wordt een stuk aangebouwd. Daardoor ontstaan drie woningen met ieder een eigen kadastraal identificatienummer: 2570, 2571 en 2572. Op 2571 en 2572 komen twee huizen van ongeveer dertig vierkante meter, zonder erf. 'Huis en erf' 2570 bestaat na de verbouwing uit een huis van 35 m² met een erf van veertig vierkante meter. De precieze erfscheiding van de tuin viel niet te traceren.

Bouwheer Jan Koster woonde zelf niet aan de Ameidewal. Hij woonde met zijn vrouw tot 1875 op het Binderseind. Daarna verhuisden zij naar de Heuvel. Ze kregen tussen 1841 en 1863 zes kinderen, waarvan er tussen 1865 en 1870 vier overleden! De cholera-epidemie van 1866 zal ook in dit gezin haar tol geëist hebben. Bij het op een na oudste kind, Maria Francisca, staat in het bevolkingsregister geschreven: 'weg'. Zij blijkt 10 oktober 1870 getrouwd met Adam van Moorsel, een timmerman uit Budel.

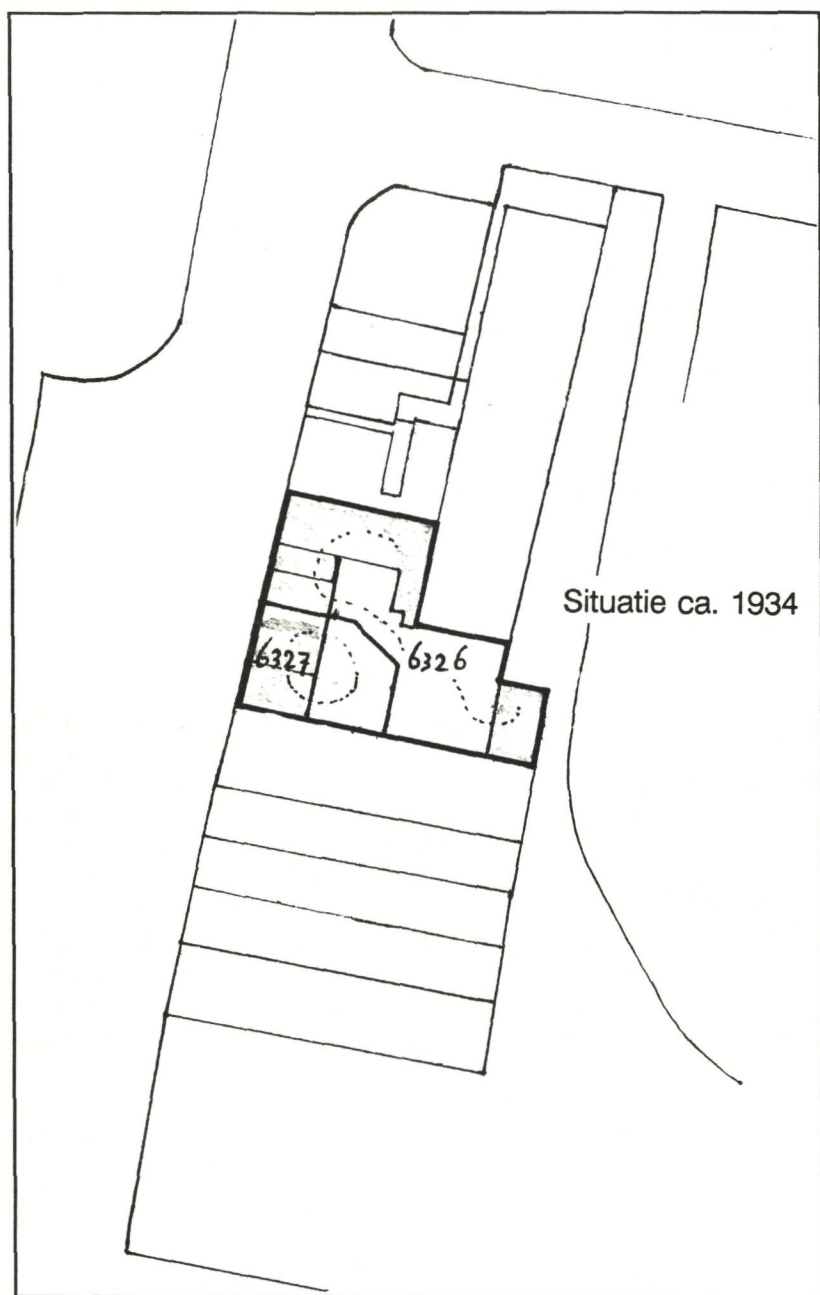
Als het gezin Koster-van Hirtum naar de Heuvel verhuist, hebben zij nog maar één kind thuis wonen, Maria Christina. Zij trouwt met Karel Herman van Stekelenburg uit Oirschot, die zich in 1884 als molenaar in de Molenstraat vestigt, naast het huidige Gemeentearchief. Haar zus Maria Francisca sterft in datzelfde jaar.

Jan Koster overlijdt op 28 september 1887. 'Bij successie' word daarna zijn weduwe eigenaar van zijn bezittingen, waaronder de huizen op perceelnummers 2570 tot en met 2572. Weduwe Christina van Hirtum overlijdt op 17 juni 1899.

Daarmee erft schoonzoon Karel van Stekelenburg alle bezittingen van Jan Koster.

Tot 1906 blijft alles hetzelfde 'Achter de Ameide'. Dan verkoopt Van Stekelenburg het hele gebied aan de Wal, van de Molenstraat tot wat nu Zuid Koninginnewal 44 is. De percelen 2570 tot en met 2573 gaan over in handen van Godefridus Hubertus (Geurt) Raymakers, alweer een voerman. In later tijd werd zijn beroep omschreven als vrachtrijder en als expediteur!

In hetzelfde jaar nog gaat deze G. Raymakers aan de slag met zijn nieuw verworven bezit. Hij splitst perceel 2570 nog verder op. Het huis zonder erf wordt perceelnummer 4419. Het is slechts 35 centiare (vierkante meter) groot. Dit huisje is het huidige pand, dat twee huisnummers heeft: Zuid-Koninginnewal 46 en 48. Het erf gebruikt hij om samen met de belendende tuin en erf een huis op te bouwen. Wij kennen dit nieuwe huis als nummer 50. In dit nieuwe pand gaat Raymakers zelf wonen.

In 1932 gaat Zuid-Koninginnewal 46/48 over in handen van Jacoba Petronella Raymakers, dochter van Godefridus. Het gaat deel uitmaken van het grote perceel 6326, waartoe ook Zuid-koninginnewal 50 met erf en opstallen behoorde.

Jacoba Raymakers was getrouwd met Johannes Luyben. Hij was bakker. Na gewoond te hebben op Noord-Koninginnewal 33, Binderseind 57 en Litoyenseweg 5 trok het gezin Luyben-Raymakers in in het ouderlijk huis op Zuid-Koninginnewal 50. Jacoba Luyben-Raymakers hield daar tot het midden van de jaren tachtig een café annex slijterij. De laatste jaren doet het pand onder de naam grillroom Izmir dienst als pizza- en shoarma-restaurant.

In 1957 werd Helmond opnieuw opgemeten en kregen alle percelen een nieuw kadasternummer. C 6326 werd I 356. De omvang bedroeg 3 are en 25 ca.

Zuid-Koninginnewal 46/48 werd in 1954 onbewoonbaar verklaard. De toenmalige bewoner, Martinus van de Ven, woonde echter nog tot 1959 in het pandje. Daarna stond het lange tijd leeg. Begin jaren tachtig is een poging gedaan om daar een antiekzaakje te beginnen. Het enige wat daar van over is, is de nu verbleekte naam 'd'Eiken Balk'.

Tenslotte Zuid-Koninginnewal 44: in 1934 worden de percelen 2571 en 2572 samengevoegd en wordt een tuintje gecreëerd. Arnoldus Henricus (Noud) Raymakers, voerman en herbergier, gaat het pand bewonen. Hij krijgt het vier jaar later in eigendom.

In 1948 vernieuwt hij de voorgevel en maakt het linkergedeelte van het huis tot woonruimte en het rechtergedeelte tot sigaren- en sigarettenwinkel. In 1957 wordt het geheel onder kadasternummer I 355 omschreven als winkelhuis, huis en erf. Na het overlijden van Noud Raymakers blijft zijn weduwe, Christina Kuyten, er wonen tot 1968. Het pand staat daarna een paar jaar leeg tot de Bavaria Brouwerij te Lieshout het koopt en er een bar van maakt.

Conclusie

De bouwgeschiedenis van de panden Zuid-Koninginnewal 44 en 46/48 ziet er dus als volgt uit: in 1835 wordt één huis opgericht dat in 1882 wordt verbouwd en verdeeld in drie woningen. Waarschijnlijk is de gevel van zowel nummer 44 als 46/48 toen in één geheel opgetrokken

op de rooilijn. De aanbouw aan de achterkant van het huis uit 1835 is gesloopt. Het huidige nummer 44 is gedeeltelijk nieuw gebouwd, op het erf naast het oude huis.

Nummer 44 wordt vervolgens in 1934 tot één huis gecombineerd, in 1948 verbouwd tot huis en winkelhuis en in 1973 tot bar.

Met d'Eiken Balk gebeurt bouwkundig niets ingrijpend meer. Op alle foto's vanaf ongeveer 1900 zien we de huidige situatie.

Zuid-Koninginnewal 46/48 dateert daarmee in ieder geval van 1882, en wellicht uit 1835. We bezitten geen afbeelding uit de periode 1835-1882 om die vijftig jaar te verifiëren.

Het pand verandert na 1882 niet of nauwelijks, alleen de bewoners wisselen.

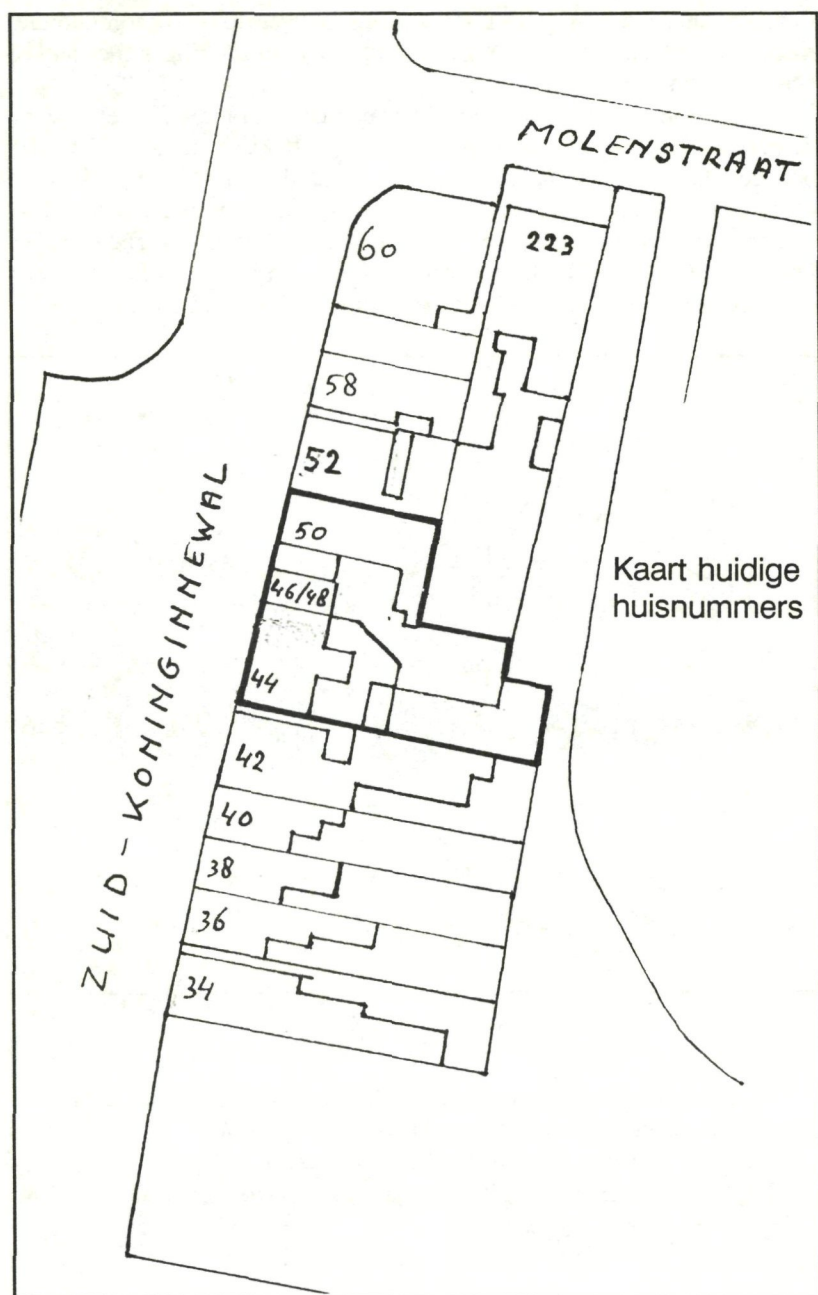
De bewoners

De geschiedenis van de eigenaars van wat nu Zuid-Koninginnewal 44 en 46/48 is, is een totaal andere dan die van de bewoners/gebruikers.

Gegevens over de bewoners van een pand of straat zijn vooral van belang om iets te weten te komen van hun sociale omstandigheden. Beroepen van de bewoners, grootte van de gezinnen, eventueel gerelateerd aan de grootte van de huizen, migratiepatronen en andere informatie laten uiteindelijk een huis of straat herleven met haar bewoners.

Het speuren naar gegevens over de bewoners verschilt veel van het onderzoek in de kadasterarchieven naar de eigenaars. Voor bewonersgegevens moet gedoken worden in de bevolkingsboekhouding. Daartoe behoren in de eerste plaats de bevolkingsregisters, maar ook de gezinskaarten en de woningkartotheek. In de Helmondse bevolkingsregisters uit de periode 1849 tot 1890 staan per huis de bewoners opgetekend. Als eenmaal het goede huis is getraceerd heb je als onderzoeker de bewoners zo op een rijtje.

Maar het goede huis vinden is een hele kunst als je geen houwvast hebt aan de namen van de eigenaars. Huizen werden aangeduid met straatnaam, wijkletter en volgnummer. Huisnummers wijzigden veelvuldig in de straten, waar regelmatig werd gebouwd. Ook de wijkindeling is enige keren veranderd. Toen in 1917 de wijknummering verlaten

werd en huisnummers per straat werden ingevoerd, is een omnummeringsoverzicht gemaakt. Van alle eerdere omnummeringen bestaat zo een overzicht echter niet.

Tenslotte zijn straten herhaaldelijk van naam veranderd. Het zoeken naar bewoners van bepaalde panden tussen 1890 en circa 1925 is dan ook een tamelijk langdurige aangelegenheid. Vanaf 1925 zijn door de gemeente kaarten bijgehouden, waarop per huisnummer de hoofdbewoners staan genoteerd. Tot 1937 -afsluiting bevolkingsregisters en invoering van individuele persoonskaarten- vormen de kaarten een goede kapstok voor nader onderzoek in de bevolkingsregisters.

► Zuid-Koninginnewal rond 1966. Naar de Molenstraat toe achtereenvolgens: slagerij Smulders, Raaijmakers rookartikelen, het huis met het dubbele nummer (onbewoonbaar verklaard?), café-slijterij Coba Luijben-Raijmakers, drogisterij Jaspers, lederwaren Dirk in 't Hout en op de hoek café Tersteeg.

Het zal duidelijk zijn dat het onmogelijk was om in het korte tijdsbestek dat we ter beschikking hadden alle bewoners van Zuid-Koninginnewal 44 tot en met 48 te achterhalen en de gegevens te analyseren. Onderstaand overzicht vormt slechts een eerste aanzet.

Mochten onder de leden van de heemkundekring (of andere lezers/essen) enthousiastelingen zijn, die na de vakantie aan het vervolgonderzoek willen deelnemen, dan kunnen ze contact opnemen met Jeroen van der Heijden. Hij is 's avonds telefonisch bereikbaar onder nummer 51 847. Wellicht kan dan over enige tijd een meer compleet overzicht en aandenken aan een stukje alledaags en levendig Helmond verschijnen.

Bewoners Zuid-Koninginnewal 44	van	tot
Reymersdal, H.M. van	ca. 1917	
Bordat, Henricus Christianus Maria	ca. 1920	30- 5-1931
Potters, Maria Cornelia; weduwe van Camps, Gerardus Cornelius	30 - 5-1931	4- 7-1933
Uden, Christianus Johannes van	4- 7-1933	22-12-1934
Dooren-Lowes, Grietje van	22-12-1934	
Raijmakers, Arnoldus H.	1932	2- 9-1958
Kuyten, Christina; weduwe van A. Raijmakers	2- 9-1958	

Bewoners Zuid-Koninginnewal 46	van	tot
Vorst, J.H. v.d.	> 4-11-1913	< 1917
Keijzers, Martinus Antonius	ca. 1920	9- 3-1927
Snellaert, Gerardus Lambertus	9- 3-1927	7- 6-1928
Lieshout, Johanna Catharina van; weduwe van G.H. Houben	7- 6-1928	10- 7-1935
Hahn, Joseph	10- 7-1935	23-11-1936
Hamers-Smit, Maria	23-11-1936	12- 2-1941
Gerris-Meesterburrie, Anna M.P.	24- 4-1941	29- 4-1941
Martens, Josephus	21- 4-1941	17- 5-1941
Schaijk, Gerardus	26- 5-1941	18- 4-1942
Bie, Franciscus P. de	28- 1-1942	30- 3-1942
Brug, Hendrik van de	1- 4-1942	9-10-1944
Schäffken, Karoline M.E.	2- 2-1945	9-11-1945
Hanssen, Franciscus B.	9-11-1956	15-12-1947
Dijk, Hubertus P. van	5- 9-1947	12-12-1949
Walraven, Albertus	25- 1-1950	2- 4-1951
Ven, Martinus van de	10- 4-1951 van ZKW 48	14- 2-1959
In 1954 wordt Zuid-Koninginnewal 46 onbewoonbaar verklaard		

Bewoners Zuid-Koninginnewal 48	van	tot
Aelen, Antonius van	1917	
Heuvel, Johannes van den	23-10-1923	7- 6-1928
Odenhoven, Antonius Hendricus	7- 6-1928	14-12-1928
Eijkmans, Gerardus Hubertus	14-12-1928	23- 4-1929
H...gger, Johannes	23- 4-1929	9- 4-1930
Heuvel, Maria Cath. v.d.; weduwe van Th. van Laarschot	9- 4-1930	14-11-1931
Heuvel, Johannes v.d.	14-11-1931	15- 2-1933
Stiphout, Wilhelmus Antonius van	15- 2- 1933	7-11-1933
Hahn, Matthias Joseph	7-11-1933	17- 7-1935
Kerssemakers, Huberta Helena, weduwe van Martinus Luyben	17- 7-1935	22- 5-1939
Meulen, Wiebe v.d.	24- 5-1939	2-7-1940
Heuvel, Josephus v.d.	7- 3-1941	16- 4-1941
Gerris-Meesterburrie, Anna M.P.	29- 4-1941	1-8-1945 naar ZKW 46
Ven-Gerris, Franscisca M.P. v.d.	10-10-1942	16- 8-1950
Dovens, Henricus	onbekend	28-10-1944
Dovens, Henricus	1- 8-1945	28- 1-1947
Dovens, Henricus M.	8- 9-1950	10- 4-1951 (of 17 juli 1964?)

Bewoners Zuid-Koninginnewal 48	van	tot
Ven, Martinus van de	16- 8-1950	10- 4-1951 daarna ZKW 46 erbij..

► *d'Eiken Balk in oktober 1965.*

AANVULLINGEN OP BEGEMANN

Van onder andere ons lid H. van de Vrande ontvingen wij drie pagina's aanvullingen en correcties op ons themanummer over Begemann in Helmonds Heem 1993-1. De inhoudelijke opmerkingen volgen hieronder. Taalkundige opmerkingen en correcties in de opmaak worden in een eventuele herdruk gecorrigeerd.

- ▶ pag. 17, laatste alinea: (Chris) van Dongens Metaalgieterij (b.v.): De oprichter Chris van Dongen was eerder in dienst geweest bij Begemann. De machinefabriek Emans-Swinkels, gevestigd aan de Noord Koninginnewal tegenover de Zuiderstraat heette rond 1935 Machinefabriek Helmond. Deze was eigendom van twee dames en een broer, allen vrijgezel. Zij woonden achter de fabriek, aan de Marktstraat.
- ▶ pag. 46, foto-onderschrift: De foto is van na 1945 toen mijn broer Marinus chef expeditie was, aangezien al rubberen tochtsluizen zijn aangebracht. De man was volgens mij in dienst als timmerman en werkte slechts kort bij Begemann.
- ▶ pag. 49, laatste alinea: De 'nieuwe montagehal voor de machinefabriek' werd 'nieuwe machinefabriek' genoemd.
- ▶ pag. 54: Is in die tijd misschien de firma Jac. Munsters opgericht? Munsters was na Elser (Elzer) de tweede man van de constructiewerkplaats. Zijn vrouw was eerder directie-secretaresse bij Begemann.
- ▶ pag. 63, fotobijschrift: Met 'alle bruggen' wordt bedoeld de bruggen voor Indonesië. Die werden namelijk op het Begemann-terrein gekeurd door de afnemer.
- ▶ pag. 64, tweede regel onder de foto: Waar zijn die zonnewijzers trouwens gebleven?
- ▶ pag. 65: Ik dacht dat de hoger betaalden in 1973 een salarisverhoging hebben afgewezen.
- ▶ pag. 68, foto-onderschrift: Dit is niet zomaar een boormachine maar een kotterbank, dacht ik.
- ▶ pag. 70, noot 2: 'export' moet zijn 'expeditie'.

- ▶ Op bladzijde 96 is sprake van een tweedehands wals. De wals was echter niet al eerder gebruikt. Begemann was de tweede gegadigde aan wie het apparaat aangeboden werd.
- ▶ pag. 113: De Siep heette Bernard van Dijk, portier (en horlogemaker). Jan (van) Do(o)rmalen is Jan (J.A.M.) van Doremalen uit Gemert. ? Faber is E.H. Faber. De Koelder, Harrie van Lieshout, droeg die naam al rond 1940. Zijn vak was gereedschapsmaker en daar heeft de naam dus niets mee te maken. Die van Van Lieshout waren gewoon die van De Koelder, een vogel. (Lam)Bert? Wiegman is Lambert L.J.A. Wiegman.
- ▶ pag. XIV: De pomp is een verticale hogedrukpomp voor natte opstelling, type DH X-.
- ▶ pag. V.: Vooraan de brugwachterswoning, ook nog zichtbaar op bladzijde XI.

Verder kregen we bericht dat de Munsters die op bladzijde 83 genoemd wordt wel degelijk familie van de Helmondse Munsters is.

GROTE EXCURSIE 1993: DEN BOSCH ANDERS BEKEKEN.

De grote excursie vindt dit jaar plaats op **zaterdag 18 september**. Het reisdoel is dit keer Den Bosch.

Den Bosch is gesticht tussen Dommel en Aa. Het is al eeuwenlang een centrumstad van Brabant en heeft haar historie fraai bewaard. De laatste jaren is in het centrum volop gerestaureerd. Na aankomst in Den Bosch drinken de deelnemers/sters koffie in de Bossche kelders, natuurlijk met de originele Bossche bollen. Daarna volgt een wandeling door de binnenstad, de Uilenburg en het oude havenkwartier. De Uilenburg is een geheel gerestaureerde buurt met een uniek karakter dankzij de Binnen Dieze die achter en zelfs onder de huizen door stroomt! Na deze wandeling wordt u een ogenblik rust gegund. Terrasjes genoeg om (op eigen gelegenheid) een broodje te verorberen. Houdt u er wel rekening mee dat het marktdag is.

's Middags gaan we naar de Zwanenbroeders. Dit pand is uitsluitend onder begeleiding te bezoeken. Het bezit een collectie voorwerpen en muziekboeken uit de 15e en 16e eeuw. Van de Zwanenbroeders gaat het naar de opstapplaats voor onze rondvaart over de Dieze. Hoe de stad daar overheen gegroeid is, valt goed te zien vanaf de boten waarmee we onder de overkluizingen door varen. Na de boottocht bestaat uiteraard tijd om op eigen gelegenheid de stad verder te verkennen of te winkelen. En na al deze indrukken gaan wij sfeervol tafelen in een historische ambiance. In de Raadskelder onder het stadhuis staat een uitgebreid diner-buffet klaar.

Deelname aan deze excursie, inclusief busvervoer, rondvaart, rondleiding, entree en de warme maaltijd 's avonds kost f 60,- voor leden en f 65,- voor introducées.

Aanmelden doet u door overmaking van het verschuldigde bedrag op postgiro 26 41 099 t.n.v. penningmeester HKK Helmond-Peelland. De penningmeester is voor nadere inlichtingen bereikbaar onder telefoonnummer 04920 - 23 736.

